

Twede byzondere, eenigzins wydloop-
pige, doch nodige, grondige, en bondige

Aanmerking aangaande Christi
Tegenwoordigheid

in het

Sakrament des Altaars.

§. I.

118. **W**Anneer *Berengarius*, de Voorganger van
Calvinus, zyne Kettery tegens *Christi* we-
zentlyke Tegenwoordigheid in het Sakrament
des Altaars, ontrent den Jaare 1035. begon,
zag hy de gansche Christen- Weereld tegens
hem opstaan. (b) Degeene, die in, en na zy-
nen Tyd geschreeven hebben, zyn daarvan
onwraakbaare Getuigen. *Adelmannus*, die voor-
maals zyn Medeleerling onder den H. *Fulde-*
bertus was geweest, schreef aan hem in het ge-
melde Jaar eenen Brief, waarin hy klaagde,
dat *Berengarius*, zo als het Gerucht liep, ten
Opzichte van *Christi* Lichaam en Bloed, welke
dagelyks geoffert wierden, eene Leere hield,
welke tegens die van de Katholyke Kerk streed.
119. *Lantfrancus* Bischop van *Canterbury* in En-
geland, verwyf hem (c) dat hy, opgeblazen
van

(b) *Vido R. D. W. Wils Officium hominis Christiani P. I.*
Cap. VIII. s. 2. pag. 337. edit. Lovan. Anno 1717.

(c) *Lib. de Corpore & Sanguine Domini Cap. 22. cit. R. D.*
Wils in Offic. hom. Christ. loco cit.

van Verwaaandheid, tegens de geheele Weereld
een byzonder Gevoelen aangenoomen hadde:
110 "Indien 't waar is, (zegt hy verder tot hem)
111 "wat gy aangaande *Christi* Lichaam en Bloed
112 "geloof, zo is het valsch, wat de Kerk dien-
113 "aangaande de geheele Weereld door geloof,
114 "en Staande houd; mits alle degeene, die zich
115 "verhengen Christenen te wezen, Roem dra-
116 "gen, dat zy *Christi* waaragtig Vlees en Bloed,
117 "welke beide van de Maagd genoomen zyn, in
118 "dit Sakrament ontfangen. Vraag alle degeene,
119 "die van de Latynse Taal, en van onze Ge-
120 "schiedenisfen Kennis hebben; vraag de Grie-
121 "ken, Armenen, of andere Christenen, van
122 "welke Natie zy ook moogen wezen, zy zullen
123 "alle met eenen Mond geruijgen, dat zy dit Ge-
124 "loof hebben." Dus verre *Lanfrancus*. In-
125 "dien nu *Paschasius* de Uitvinder van die Leere
126 "was geweest, hoe zou het mogelyk zyn, dat
127 "dezelve, zo gezwind door de geheele Weereld
128 "verspreid was geworden? Hoor wat *Guitman-*
129 "120. "Zyne Dwaling (dus schryft hy tegens
130 "110 *Berengarius*) word zelfs by geen een Vlecke
131 "111 "of Dorpje aangenoomen; en op dezen Tyd
132 "112 "is het wel bekend, dat'er, voor dat *Berenga-*
133 "113 "114 *rius* heeft beginnen, te raaskallen, zulke Zot-
134 "115 "116 ternyen nergens te vinden zyn geweest."
135 "117 *Berengarius* konde het zelf niet ontkennen;
136 "118 doch het Katholyk of Algemeen Geloof ontrent
137 "119 dat Geheimenis, noemde hy Spotswyze het
138 "120 dwaas Gevoelen van den gemeenen Hoop.
139 "121 Nochtans ziende, dat zyn Gevoelen door ver-
140 "122 scheide Kerk-Vergaderingen, waarin hy tegen-
141 "123 H 3
142 "124 woor-

(4) Lib. 3. citante R. D. *Wilt loco cit.*

woordig was, verdoemt wierd, kwam hy tot
 betere Gedagten, en deed tweemalen Afzwee-
 ring daarvan. Hy keerde tweemalen tot zyn
 Uitbraakfel, doch na zyne derde Afzweering
 bleef hy volftandig in het Katholyk Geloof.
 Heden zal de Heere my verſchynen (zeide hy
 op zyn Sterf Bedde) gelyk als ik wegens my-
 ne Boetvaardigheid hoope, ter Glorie, of,
 gelyk als ik wegens degeene, die ik misleid
 heb, vreeze, ter Straffe." (e)

§. 2.

122. Dewyl nu de gansche Christenheit tegens
 de Leere van *Berengarius* opgeftaan is, zo als
 wy uit de gemelde Schryfers gezien hebben, zo
 is het zeker, dat de Leere aangaande *Christi* Te-
 genwoordigheid in het Sakrament des Altaars,
 in die Eeuw algemeen, en by alle Christelyke
 Natiën aangenoomen was. Waaruit ik dan
 het onwederſpreekelyk Gevolg trekke, dat zulks
 ook het Geloof der Apostelen, en der Gelo-
 vigen van de eerste Kerk, geweest is. Wy be-
 wyzen het tegens de Gereformeerden op de
 volgende Wys:

Indien de Apostelen, en de Gelovigen der
 eerste Kerk, aangaande *Christi* Tegenwoordig-
 heid in het Sakrament des Altaars, het Gevoe-
 len der Gereformeerden hadden gehad, zo
 moet'er in den Tyd tusſchen *Berengarius* en de
 Apostelen, een algemeene Overgang van het Ge-
 voelen der Gereformeerden, tot dat van de
 Rooms-Katholyken, zyn geschied; doch een
 zulke Overgang is ongelooftelyk, en teneene-
 maal

(e) Dus ſchryft van hem *Wilo. Malmesburienſis*, die in zynen
 Tyd geleef z heeft.

maal ongegrond, het zy dat men wil, dat die Overgang teffens, dat is, op eenmaal, of allengskens, en by Trappen, zoude zyn geschied.

§. 3.

123. Zeggen de Predikanten, dat die Overgang teffens, of tegelyk, de geheele Weereld door geschied is, zo zeggen zy iets, welk onmoogelyk heeft kunnen geschieden, en meer verdient uitgelachen, als wederlegt te worden; want op die Wys zou het Rooms-Katholyk Geloof even als een Champinjon in eene Nacht door de geheele Weereld opgekoomen, en alle de Christenen met het Gereformeert Geloof te Bedgegaan, en den volgenden Morgen met het Rooms-Katholyk Geloof opgestaan zyn; of ten minsten zouden zy het laatstgemelde Geloof den volgenden Dag aangenoomen hebben, zodanig, dat zy ook vergeten hadden, dat zy Daags te vooren noch Gereformeert waren geweest; want indien zy het niet hadden vergeeten, zouden zy de Gedachtenis van dien wonderbaaren Overgang, buiten Twyffel by Geschrifte nagelaten hebben.

124. De Gereformeerden moeten dan bekennen, dat die Overgang allengskens, of by Trappen geschied is; zodanig, dat'er vooreerst eenige weinige, en daarna allengskens meer en meer van het Gereformeert tot het Rooms-Katholyk Geloof overgegaan zyn. Dit nu voorondersteld zynde, moeten'er vier Trappen van Aangroeing, dewelke wy thans beschryven zullen, in denzelfden Overgang tuschen beide gekoomen zyn.

De eerste Trap is, dat het Getal dergeene, die van het Gereformeert tot het Rooms-Katholyk Geloof overgegaan zyn, zeer gering is geweest ten Opzigte van degeene, die in het Gereformeert Geloof volstandig sleeten.

De tweede Trap is, dat het voorsz. klein Getal van Tyd tot Tyd aangegroeit, en het Getal der andere byna gelyk geworden is.

De derde Trap is, dat het Getal der Rooms-Katholyken het Getal der Gereformeerden vervolgens verre is te boven gegaan; en

De vierde Trap is, dat de Christenen eindelijk overal het Rooms-Katholyk Geloof aangenoomen hebben, en dat het Verschil tuschen de twee Paryen opgehouden heeft, zo als het ophield, of, om beter te zeggen, niet in wezen was ten Tyde, wanneer *Berengarius* zyne Kettery begon te verspreiden.

125. Doch niemand kan, ten zy hy van zyne Zinnen berooft is, zeggen, dat die vier Trappen tuschen beide gekoomen zyn. Want indien de eerste Trap van Aangroeing tuschen beide gekoomen was, zou'er een Uitvinder, of Zaaiër van het Nieuw Geloof, tot hetwelk men overging, zyn geweest; en zynen Naam, Tyd, en Plaats zou men zekerlyk aangeteekent hebben, zo als by het opkoomen van yder Nieuwigheid geschied is. En zulks zou deste meer by het ontstaan van dat nieuw Geloof zyn gebeurt, mits het geene kleine Beweging zou hebben veroorzaakt by degeene, die by het oud Geloof, 'twelk zy voor het grootste Geheimenis van den Gods-Dienst hielden, bestendig gebleven waren. Alle de Christenen, die tot dien Tyd toe geloofd hadden, dat het Sakrament van het Lichaam en Bloed des Heere, slechts een Tee-

Teeken of Figuur was, zouden zekerlyk ont-
 feld zyn geworden, indien zy ymand, of
 zommige tegens de geheele Kerk hadden hoo-
 ren leeren, dat het Lichaam en Bloed *Christi*
Jesu wezentlyk, waarlyk, en zelfstandiglyk
 onder de Gedaantens des Broods en des Wyns
 tegenwoordig was. Men zou zulken Leeraar,
 of zulke Leeraars ten eersten by de Harders
 of Bestieters der Kerk aangegeven hebben;
 en deze zouden zich zekerlyk, ten minsten
 zommige van hen, daartegen gekant, de nieuwe
 Leeraars gedagvaart, en zo zy zich niet hadden
 willen bekeeren, veeroodelt hebben. Doch
 wy vinden nergens iets diergelyks beschree-
 ven. Wat moet men daaruit dan anders be-
 sluiten, als dat de gemelde Overgang teneene-
 maal verfiert, en valsch is?

§. 4.

126. Ik koope tot den tweeden Trap van dien
 Overgang, waaruit zulks noch klaarder blyken
 zal. In dezen tweeden Trap moest de geheele
 Christen-Weereld zodanig verdeelt zyn geweest,
 dat de eene Helft de wezentlyke Tegenwoor-
 digheid van *Christi* Vlees en Bloed in het Sa-
 krament des Altaars geloof, en de andere
 Helft dezelve verworpen heeft. Doch zulks
 zou niet zonder ontelbaare, en zeer groote
 Twisteryen, en Beroertens hebben kunnen ge-
 schieden. Het zou te doen zyn geweest ont-
 trent het grootste Artykel van den Gods-Dienst,
 en men hadde van een aloud, en zeer gemak-
 kelyk, tot een nieuw en zeer ongemakkelek
 Geloof, waartegen zich zelfs de uiterlyke Zin-
 nen kanteden, moeten overgaan. Daardoor

zou in de Koningryken, Provintien, Steden,
 en Dorpen, Gemeentens, en Huisgezinnen,
 alles met Tweedragt vervult zyn geworden.
 De Bischoppen, Geestelyken, en Hooge Schoo-
 len, dewelke op dien Tyd bloeiden, zouden
 tegens elkander opgestaan zyn, en zommi-
 ge het nieuw, en zommige het oud Ge-
 loof verdedigt hebben. In Gezelschappen
 en Byeenkoomsten, in Schuiten, en Schepen,
 Koetzen en Wagens, binnen en buitens Huis,
 overal zou men aan het twisten zyn geraakt.
 Aan de eene Kant zou men Kerk- Vergade-
 ringen, en aan de andere Zyde Ketterse Ver-
 zamelingen gehouden hebben. Aan Weer-
 kanten zou men zeer veele, en zeer vinnige
 Boeken hebben in 't Licht gegeven. Ja die
 Yver zou tot de Keizers en Koningen over-
 gegaan zyn, en zeer veele Oneenigheden, Be-
 weegingen, en Vervolgingen hebben verwekt.
 Het zou gegaan zyn, gelyk het gegaan is, wan-
 neer de Arrianen, Manicheen, Donatisten,
 en andere Ketteren in de voorgaande Eeuwen
 opstonden, en gelyk het gegaan is ten Tyde
 van onze Voorouderen in de sestiende Eeuw,
 wanneer *Lutherus*, *Zwinglius*, *Calvinus*, en
 andere een nieuw Geloof trachteten in te voe-
 ren. Yder een, die slechts een weinig in de
 Geschiedenissen beleezen is, weet; wat voor
 Twisteryen, Oneenigheden, Verwarringen
 en Beroertens uit zulke nieuwe Leeringen ont-
 staan zyn. Wie zal de Boeken kunnen optel-
 len, die van Weerkanten deswegen uitgege-
 ven zyn, en noch uitgegeven worden? Wie
 zal kunnen verhaalen alle de Oorlogen, Ram-
 pen, en Verwoestingen, welke Duitsland,
 Frankryk, en de Nederlanden deswegen ge-
 leden

leden hebben? Wie zal kunnen zeggen, hoe veele Kloosters en Kerken om dezelfde Zaak geplundert, en onder de Voet gehaald zyn? Zynde den Katholyken in een Jaar alleen, by de tien duizend Kerken ontnoomen geworden, (f) ja de Beroertens, Rampen, en Eelenden zouden by den eersten Overgang van het Gereformeert tot het Rooms Katholyk Geloof, veel grooter en schrikkelyker zyn geweest, alsze ten Tyde van de Reformatie, of van den Overgang van het Rooms-Katholyk tot het Gereformeert Geloof, waren, en zulks om twee Rederen. Vooreerst, omdat de Overgang van het Geloof, 'twelk *Christi* wazentlyke Tegenwoordigheid in het Sakrament, ontkent, tot het Geloof, 'twelk dezelve Staande houdt, veel zwaarder is, als de Overgang van het laatstgemelde tot het Gereformeert Geloof, mits hetzelfde de uiterlyke Zinnen streelt en volgt; daar de Rooms-Katholyke Kerk in Tegendeel wil, dat men zyne Zinnen, en het Verstand zal geyangen neemen ten Dienste van het Geloof; 'twelk ymand zekerlyk (zwaarder moet vallen als het andere. Ten tweeden, omdat de laatste Overgang, die in de vyftiende Eeuw voorgevallen is, niet algemeen is geweest, maar zich alleenlyk door zommige Gewesten van *Europa* verspreid heeft, daar de eerste door de Predikanten vooronderstelde Overgang, zich door de geheele Weereld, en zelfs in de Kerken, die van de Roomse door Scheuring gescheiden zyn, moest uitgestrekt hebben; mits alle de Kerken ten Tyde van *Berengarius Christi* waare

(f) Vide R. D. *Wils Offic.* hom. *Christ. Parr.* I. Cap. VIII. §. 2. p. m. 340.

waare en wezentlyke Tegenwoordigheid in het Sakrament, beleeden, en noch belyden.

127. Dewyl de meergemelde Overgang nu zulke groote Veranderingen en Beroertens na zich geschleept moest hebben, zo laaf ik yder onzydig Gereformeerden zelf oodeelen, of'er niet veel Schriften en Gedenk-Stukken daarvan in wezen zouden zyn? Men moest by de Geschied-Schryvers immers aangeteekent vinden, op wat Wys die verbazende Overgang begonnen, en aangegroeit was, wie de Uitvinders, Begunstigers, en Voortplanters daarvan waren geweest; onder welke Pauzen, Patriarchen, en Bischoppen dezelve was uitgebreid; welke Beveelen de Pauzen en Bischoppen, die daarby zekerlyk niet stil gezeten zouden hebben, daartegen uitgegeven hadden; en hoe dat de Keizers en Koningen zich daarby hadden gedragen. Alle die Dingen worden by yder opgekoomte nieuwe Kettery beschreeven gevonden. Waarom dan ook niet by den bovengemelden wonderbaren Overgang? Omdat dezelve nooit geschied is, als in de Herffenen dergeene, die anderzins zouden moeten bekennen, dat haar Geloof noch piepjong was.

128. Schoon men ook nu al eens toestond, dat die Overgang zonder de gemelde Bewegingen en Beroertens geschied was, zou zulke eene zulke Verwonderens-waardige Zaak zyn, diergelyke men van het Begin der Weereld af tot nu toe nooit hadde gezien, en die zo wel, als duizend andere Kleinigheden by Geschrifte nagelaten zouden zyn. Ja indien alle de Schryvers van de Eeuw, waarin dat Wonder aller Wonderen, de Overgang in Questie meene ik zoude

zoude zyn gefchied , daarvan niet een Woord hadden gerept , 'twelk nochtans maar te denken de grootste Ongereimtheid van de Weereld wezen zou; zo zouden echter de Vaders aan hunne Zoonen , en deze wederom aan hunne Kinderen daarvan Kennis gegeven , en dus de navolgende Schryvers zulks in hunne Boeken aangeteekent hebben.

129. Dewyl nu niemand van alle de kerkelyke , en weerdlyke Gefchied - Schryvers het minst van eenen zulken ongehoorden Overgang gewaagt , en de Gereformeerden uitgedaagt zynde , om iets daarvan in de Jaar-Boeken aantetoonen , niets te Voorschyn gebragt hebben , noch brengen kunnen ; zo moeten wy nootzakelyk , en onwederfpreekelyk besluiten , dat de gemelde Overgang een loutere Herffen - Schim is , en dat ons Geloof by gevolg , hetwelk ten Tyde van *Berengarius* bloeide , ook het Geloof der Apostelen , en der eerste Kerk geweest is.

§ 5.

130. War den derden Trap betreft , daar zouden , indien dezelve gebeurt was , al mede verscheide Omstandigheden by voorgevallen zyn , welke de Schryvers aangeteekent zouden hebben. Dus zouden immers verscheide kerkeleyke Personen , die de Leere van *Christi* Tegenwoordigheid in het Sakrament , niet hadden willen aanneemen , uit haare Bedieningen gezet , veele Munniken uit haare Kloosters gejaagt , of in Hechtenis geñoomen , en meer andere Dingen gepleegt zyn geworden. Doch daarvan vind men niets in de Historien.

§. 6.

Indien men tot den vierden Trap van den
 zo dikwils gemelden Overgang gekoomen was,
 zou men immers openbaare Gedenk-Tekenen
 van den zegepralenden nieuwen Gods-Dienst
 oppregt, en zeer plegtige Dankzeggingen aan
 God gedaan hebben, gelyk als op andere Ty-
 den geschied is. (g) UE. kan by den beneden-
 aangehaalden Schryver wydloopig lezen, met
 wat voor Pracht, Luister, en Heerlykheid de
 Kerk voormaals Gode Dank gezegt, en Jaar-
 lyke Feest-Dagen ingezet heeft, nadatze over
 de Kettery der Beeld-Stormers, de Zege behaalt
 hadde; hebbende de Gereformeerden in Hol-
 land, Engeland, en andere Plaatzten, daar zy
 de Overhand boven de Rooms Katholyken be-
 koomen hebben, mede niet nagelaten, God
 den Heere deswegen op haare Wys te danken,
 en openbaare Gedenk-Tekenen opterechten.
 Men ga slechts in de Medaille-Kamers der
 Heeren Liefhebers, men zal'er Gedenk-Pen-
 ningen met heele Douzynen, welke alleenlyk
 deswegen geslagen zyn, vinden.

Het is, en blyft dan waar, dat de Overgang
 welke langs de gemelde vier Trappen zoude
 zyn geschied, niets anders als een Droom,
 Hersien-Schim, en Versierfel.

§. 7.

De Gereformerde Predikanten voelen het
 Gewygt van die Bewys-Rede zeer weel, en zeer

(g) Vide *Burton, ad Annum Christi 242.*

ken derhalven allerlei Uitvlugten. Zy hebben vlytig en zorgvuldiglyk nagezocht, aan welken Tyd, of Eeuw, zy den Overgang in Questie, met eenigen Schyn van Waarheid konden toeschryven. En vermits zy by *Baronius* en andere Geschied-Schryvers hadden gelezen, dat de Tiende Eeuw eene Eeuw van Rampen en Beeroertens geweest is, en aan Schryvers Gebrek gehad heeft, zo helben zy dezelve bekwaam geoordeelt om den meergemelden Overgang aan haar te kunnen toedichten.

31. *Paschasius*, zeggende, een Munnik van *Corbie*, wiens Boek aangaande *Christi* Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars, in 818. te Voorschyn kwam, was de eerste, die den Overgang begon. In de negende Eeuw kreeg hy weinig Aanhangers, doch in de Tiende omhelsden byna alle de Christenen zyn Geloof, invoege dat de Kinderen dat nieuw Paschasiaans Geloof (b) in de tiende Eeuw met de Moeder-Melk inzoogen. Doch dat Verdichtsel stryd teneenemaal tegens de gezonde Reden, en geeft genoegzaam te kennen, dat het eene verlore Zaak is, tot welker Verdediging de Predikanten genootzaakt worden, zo een Versiersel voor den Dag te brengen.

32. Indien de Kerk in den Jaare 818. de geheele Weereld door geloofd hadde, dat *Christus* niet wezentlyk in het Sakrament tegenwoordig was, zou het voorsz. Boek van *Paschasius* veele Tegenstribbelingen, en Tegenkantingen ontmoet hebben. De Leeraars zouden zekerlyk tegens

(b) Das redencert onder anderen ook de Heer *Richard* in zyne Verdediging der Mirakelen, enz. Ik heb zyn Boek niet by my, doch vermits ik het overgezét heb, zo heb ik 'er noch zo veel van onthouden.

tegens eene zulke nieuwe Leere gepreekt, en de kerkelyke Overigheden een diergelyk Geschrift onderzocht, en veroordelt hebben, gelyk als zulks haare Gewoonte ten allen Tyde geweest is, wanneerze Boeken zagen uitkoomen, dewelke Nieuwigheden behelsden.

In de voorsz. Eeuw zyn ontrent tachtig Kerk-Vergaderingen, doch meest in Vrankryk, waarin *Paschasius* zich onthield, gehouden. Deze zouden hem immers gedagvaart, en veroordeelt hebben, indien hy zo eene overgroote Nieuwigheid hadde geleert. Doch niets diergelyks is'er geschied. In Tegendeel is *Paschasius* altoos in zeer groote Achtung geweest, en zelfs tot Abt van zyn Klooster verkooren geworden. Wat kan men daaruit dan anders besluiten, als dat de Leere, in zyn Boek vervat, met de Leere der algemeene Kerk overeenstemde?

De Predikanten, door die Reden in 't naauw gebracht, zoeken eene andere Uitvlugt. Alle de gelcerde Mannen van dien Tyd, zeggende, hebben zich tegens *Paschasius* aangekant, doch voornamentlyk *Florus*, *Walfridus*, *Erutmarus*, *Lupus*, Abt van *Ferrieres*, *Prudentius*, *Frudgardus*, *Rabanus*, *Amularius*, en *Herihaldus*, doch byzonderlyk *Johannes Scotus*, en *Bertramus*, of *Ratramnus*. Dit alles is echter zo vals, en zo ydel, dat de Predikanten het Spel genoegzaam verlooren geven, mitsze haare Toevlugt tot zulke Versierfelen moeten neemen.

§. 8.

133. *Florus*, *Walfridus*, *Drutmarus*, *Lupus*, en *Prudentius* hebben in het Arttykel van *Christi* Tegen-

Tegenwoordigheid in het Sakrament; nooit van *Paschasius* verschilt, zo als uitvoerig bewezen is in het Frans Boek, genaamt: *La Perpetuité de la Foi.* (i)

134. *Frudegardus* in het Rooms-Katholyk Geloof opgevoet raakte door het lezen van eene donkere Plaats in de Werken van den *H. Augustinus*, in eenige Twyffeling ontrent *Christi* Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars, waarover hy van *Paschasius* eene Opheldering begeerde. Die Donkere Plaats hadde hy, zo als uit het Antwoord van *Paschasius* blykt, gelezen in *Augustini* Boek van de *Christelyke Leere*. En met zulke donkere Texten koomen de Gereformeerden noch tegenwoordig opdagen, gelyk als onder anderen uit het zogenaamt *Grondig Onderwys* van *Lindlaury* Pag. 33. te zien is. Op die Texten zullen wy in het Vervolg antwoorden, en hier alleenlyk zeggen, dat men geleerde Mannen wel zyne Twyffelingen in het Geloof kan voordragen, en daarvan eene Oplossing begeeren, zo als *Frudegardus* gedaan heeft; doch daaruit mag men geenzins besluiten, dat men zich daardoor aankant tegens de Leere van den geen, wien men zynen Twyffel voorhoud; in Tegendeel is het een Blyk, dat men begeerig is van hem te leeren. De Zaak spreekt van zelfs.

135. *Amularius* en *Heribaldus* zyn, gelyk waar-schynelyk is, ontrent het Geheimenis van *Christi*

I

Te-

(i) Part. 2. Liv. 8. Chap 12. De Autheur van dat Boek is de Heer *Arnaud*, een Jansenist, doch het gemelde Boek heeft hy met een Katholyke Pen geschreeven; en daarom vinde ik het ook niet aangetekent in de *Bibliothèque Janséniste ou Catalogue Alphabetique des principaux Livres Jansénistes* imprimé en 1735.

Tegenwoordigheid, in eenige Dwaling geweest; werdende de eerstgemelde voornamentlyk doorverschiede Schryvers daarvan beschuldigt, doch waarin haare Dwaling bestaan heeft, is niet bekend, hoewelze van die der Gereformeerden teneenemaal verschilde. De Gevolgen, en Omstandigheden van het Geheimenis waren op dien Tyd noch niet zo naauwkeurig onderzocht, gelyk als door *S. Thomas van Aquin*, en andere Leeraars naderhand geschied is. Dienvolgens schynt het, dat *Amularius* en *Heribaldus Christij* Tegenwoordigheid op eene al te grove Wys begreepen, en dus iets van de zogenaamde Stercoranisten gehad hebben. De volgende Worden van *Amularius* geven zulks te kennen. " Het Lichaam des Heere zegt hy (k) met een goede Meening genoomen zynde, zal ik niet redekavelen, of het onzichtbaaryk in den Hemel opgenoomen, of in ons Lichaam tot aan den Dag der Begravenis bevaart, of in de Lucht uitgendent word, of dat het met het Bloed uit ons Lichaam uitgaat, of door de Zweetgaten word uitgelaten; zeggende onze Heere: Alles wat den Monde ingaat, komt in den Buik, en word door den Stoelgang uitgeworpen."

136. *Rabanus* Bischop van Mentz schryft in zyn Boek van de Penitentie, als volgt: " Zommige, zegt hy, ontrent het Sakrament van *Christij* Lichaam en Bloed, in een verkeert Gevoelen zynde, hebben onlangs gezegt, dat 't heere zelfde Lichaam en Bloed des Heere was, twelk van de Maagd *Maria* gebooren is. Doch in 't vervolg zullen wy zeggen, op wat Wys

(k) Vide *Amular Spicileg.* T. 7. Pag. 172.

Wys die Woorden in een Katholyken Zin kunnen worden verstaan.

137. *Ratramnus*. door andere genaamt *Bertramus*, Munnik van *Corie* wierd door *Carel den Kaalen*, Koning van Frankryk, zo als hy zelf verhaalt, verzogt zyn Gevoelen aangaande de twee volgende Vragen aan hem mede te deelen: Voor-
eerste: Of hergeene, dat de Gelovigen in de Kerk met den Monde genieten, *Christi* Lichaam en Bloed was in Geheimenis of in Waarheid; dat is, of het iets geheims vervattede, 'twelk alleenlyk voor de Oogen des Geloofs open lag, of dat het Gezicht des Lichaams uiterlyk, zonder Bedekking van eenig Geheimenis, bezigtigde hergeene, dat het Oog des Verstands van binnen haanschouwde? Ten tweden: Of het Lichaam, 'twelk van *Maria* genoomen was, en geleden hatte, hetzelfde was, 'twelk in de Kerk dagelyks onder het Geheimenis der Sakramenten door den Mond der Geloovigen genoomen word?

138. *Ratramnus* schreef daarop zyn Boek van het Lichaam en Bloed des Heere. en antwoordde op de eerste Vraag dus: " Het Brood, zegt hy, 'twelk door de Bediening des Priesters, tot 't Lichsam des Heere gemaakt word, ver-
toont van buiten iets anders aan de mensche-
lyke Zinnen, en van binnen iets anders aan het Verstand der Gelovigen. Van buiten word de gedaante de Broods, 'welk te vooren daar was, gezien, de Koeleur word'er getoont, en de Smaak waargenoomen. Maar van bin-
nen word geheel iets anders, dat veel koste-
lyker is, te kennen gegeven, mits het is He-
mels en Goddelyk, te waten, het Lichaam
" *Christi*, 'twelk niet door de Zinnen des Vlee-
" fles,

”sches, maar met het Oog van een gelovig
 ”Gemoed aanschouwt, ofgenoomen, ofge-
 ”nooten word.”

Op dezelfde Wys spreekt hy van het Gehei-
 menis des Kelks. ”Want, zegt hy, wat ziet
 ”men in de Oppervlakte anders als de Substan-
 ”tie des Wyns? Proef het, het smaakt na Wyns
 ”ruik het, het ruikt na Wyn; bezie het, ”
 ”heeft de Koleur van Wyn. Maar zo gy het
 ”van binnen beschouwt, alsdan word niet het
 ”Vocht des Wyns, maar het Vocht van *Christi*
 ”Bloed door de Gemoederen der Gelovigen
 ”Gesmaakt, wanneer zy het proeven, en erkent,
 ”wanneer zy het aanschouwen.”

Op de tweede Vraag antwoordde hy met
 den *H. Ambrosius*, op de volgende Wys: ”Deze
 ”Spys (zegt die *H. Kerk-Leeraar*) welke gy
 ”ontfangt; dit levende Brood, dat van den
 ”Hemel nedergedaalt is, verschaft u de Sub-
 ”stantie van het eeuwige Leven. Doch het-
 ”geene, dat men ziet, en ’twelk lichamelijk
 ”genoomen, met de Tandén gedrukt, door
 ”de Keel ingeslokt, en in den Buik ontfangen
 ”word, verschaft geenzins het eeuwige Leven
 ”kunnende hetgeene, dat aan de Bederving
 ”onderworpen is, de Eeuwigheid niet geven.
 ”Hetgeene dan, dat zich niet aan de lichame-
 ”lyke Oogen openbaart, maar hetgeene, dat
 ”met de Oogen des Geloofs word aanschouwt,
 ”te weten, het waare Lichaam *Christi*, en het
 ”waare Vlees *Christi*, ’twelk hy van de Maagd
 ”genoomen heeft, en na hetwelk hy gekruist,
 ”en begraven is, verschaft de Substantie van
 het eeuwige Leven.”

Ratramnus geeft door die Antwoorden ge-
 loegzam te kennen, dat hy in het Oog hadde
 degeene,

degeene, die tuschen het uitwendig Dekfel des Sakraments, en de inwendige Substantie van hetzelfde geen Onderscheid makende, beweerden, dat de witte Koleur, en de Gedaante, welke men met de Oogen aanschouwt, en lichamelyk nuttigt, het Lichaam was, 'twelk *Christus* van de H. Maagd *Maria* aangenoomen hadde. Daarom spreekt hy ook in zyne Voorrede op deze Wys: "Zommige Gelovigen zeggen, (dus luiden zyne Woorden) dat het Geheimenis des Lichaams, en des Bloeds, hetwelk dagelyks in de Kerk word geoffert, is hetgeene, dat onder geene Gedaante, en onder geenerlei Dekfel geschied, maar door de bloote Bekentmaking der Waarheid volbragt word." Te weten zodanig, dat, gelyk als hy hiervoor ren gezegt heeft, de lichamelyke Zinnen van buiten bezichtigen hetgeene, dat het Oog des Verstands van binnen aanschouwt, kunnende de boven aangehaalde Passagie van *Rabanus* in denzelfden Zin uitgelegt worden.

140. Het is waar, in het voorsz. Boek van *Ratramnus* worden eenige donkere Uitdrukkingen gevonden, die, zo als zommige rechtzinnige Leeraars oordeelen, na de Kettery van *Berengarius*, of *Calvinus* zweemen, doch door andere in een Katholyken Zin uitgelegt worden.

141. *Johannes Scotus* heeft op denzelfden Tyd aangaande het Lichaam en Bloed des Heere een Boek geschreeven, 'twelk onder dien Naam niet meer in Wezen is, zynde de Schryver van de *Dissertatie* over *Joannes Scotus*, welke in het derde Deel des Boeks, genaamt *Perpetuité de la Foi*, ingelyft is, van Meening, dat het gemelde Boek van *Johannes Scotus* hetzelfde is, 'twelk wy thans hebben onder den

Naam van *Bertramus* of *Ratramnus*. Doch andere (*1*) zyn van Gevoelen, dat *Ratramnus* zelf gefchreeven heeft het Boek, 'twelk thans onder den Naam van *Bertramus* bekend is; en dat het Boek van *Joannes Scotus* hetgeene is, dat *Brenzarius* in de elfde Eeuw voor zich onder dien Naam heeft aangehaalt, en 'twelk daarom door bovengemelde Kerk Vergaderingen van *Vercelles*, *Paris*, en *Rome* onderzocht en veroordeelt is, invoege dat *Brenzarius* doot de laatstgemelde Kerk-Vergadering genootzaakt wierd, het voorsz. Boek in het Vuur te werpen en zulks is ook mischien de Oorzaak, dat het weggeraakt is.

142. Hierop schynt ook te zien, was *Hincmarus* tegens *Joannes Scotus*, en *Prudentius*, die in zynen Tyd hebben geleefd, met de volgende Woorden schryft. (*m*) " Daar zyn ook noch " andere Dingen, zegt hy, welke zommige " die in Nieuwigheden vermaak fcheppen, en " daardoor eenen ydelen Roem meenen te be- " haalen, tegens de Waarheid der Katholyke " Religie Staande houden te weten, dat het " Sakrament des Altaars niet het waare Lichaam " en Bloed des Heere, maar alleenlyk eene " Gedachtenis des waaren Bloeds is." Doch die Woorden kunnen niet op *Prudentius*, maar wel op *Johannes Scotus* toegepast worden, op wienze ook zo wel als op eenige van zyne Aanhangers schynen te doelen.

Paschasius schryft op dezelfde Wys aan *Fruogardus*. " Ik verwondere my, zegt hy, wat " zommige nu willen zeggen, dat'er in der " Daad

(1) Vide *Mabilion Dupin* in *Nova Biblioth. Auct. Eccl.*
 (m) *Lib. de Pr. Cap. 3.*

Daad niet de Waarheid van *Christi* Vlees en
 Bloed, maar alleenlyk eene Kracht van het
 Vlees, en niet het Vlees zelf, in het Sakra-
 ment wezen zoude." En hier moet men
 letten op de Woorden: *Wat zommige nu willen*
zeggen; alsmede op de voorgaande Woorden
 van *Hincmārus*, te weten, deze: *Die in Nieuwig-*
heden Vermaak scheppen, mits daardoor opent-
 lyk word te verstaan gegeven, dat de Leere
 van zommige, tegens dewelke zy uitvaaren,
 op dien Tyd nieuw was, en tegens het alge-
 meen Katholyk Geloof aanliep.

143. Voorts het Gezag van den meergemelden
Johannes Scotus is ook desse geringer, mits hy
 tot meer andere grove Dwalingen vervallen is.
 Hy leerde, (8) dat de Weereld eerst na den
 Val van *Adam* geschapen was; dat God deze
 Weereld niet zou hebben geschapen, indien
 de Menschen en de Engelen niet gezondigt had-
 den; dat *Christi* Menschheid na zyne Verryzenis
 in de Godheid was verandert; dat ons Lichaam
 na onze Opstanding in de Ziele verandert zal
 worden, enz.

Die Dwalingen noopten Paus *Nicolaus* ook
 aan *Carel den Kaalen*, Koning van Vrankryk,
 dus te schryven: "Wy bidden, zegt hy, en
 gebieden UE. Liefde derhalven, dat gy den
 gemelden *Johan* voor ons doet verschynen,
 of dat gy hem anderzins te *Paris* in de Stu-
 dien niet laat voortgaan, op dat hy het Zaad
 des Onkruids niet met de Tarwe van Gods
 heilig Woord vermenge, en aan degeene,
 die Brood begeeren, geen Venyn toeryke."
Johannes Scotus wierd dienvolgens genootzaakt
 I 4 zich

zich na Engeland de begeven , zo' als uit de bovengemelde *Dissertatie* te zien is , uit dewelke ook blykt , dat hy onderscheiden is geweest van *Johan van Saxon* , wien Koning *Aifred* na Saxon ontbood , en tot Abt van een voornaam Klooster aanstelde.

144. Uit dit alles ziet men nu Zonne klaar , hoe vermeetelyk de Gereformeerde Predikanten den zo dikwils gemelden *Johannes Scotus* , met *Bertramus* of *Ratramnus* , en andere op de Baan brengen , als of zy zich tegens het Boek van *Paschasius* aangekant hadden. Want schoon *Johannes Scotus* , en ook mischien *Bertramus* aangaande *Christi* Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars , tot eenige Dwaling mogten zyn vervallen , en eenige Aanhangers gehad hebben , zo heeft echter niemand in het openbaar de Rooms-Katholyke Religie durven tegen spreken , zo als uit het Getuigenis van *Paschasius* , 'twelk wy dadelyk bybrengen zullen , blyken zal.

§. 9.

145. Indien men ondertuschen al eens vooronderstelde , dat de algemeene Kerk van dien Tyd *Christi* waare Tegenwoordigheid in het Sakrament niet geloof hadde , zo zouden immers de geleerde Mannen , en voornamentlyk de geene , die de negende Eeuw in Overvloede voortgebracht heeft , zich met Kracht tegens het Boek van *Paschasius* aangekant hebben , zo als wy reets hebben aangeroert , en yder vernuftig Mensch bekennen moet. De Bischoppen ziende , dat haare Schapen door het gemelde Boek verleid wierden , zouden den Schryver van 'tzelve immers

immers voor eenen Ketter en Bedrieger uitgekreten hebben, en hy zou zekerlyk door zyne Oycrigheden genootzaakt zyn geworden zyne Dwaling te herroepen. Zulks is nu niet geschied; by Gevolg was de Leere van *Paschasius* in dien Tyd de algemeene Leere der Rooms-Katholyke Kerk. De volgende Bewys-Redenen zullen het noch klaarder doen zien.

146.

Indien de algemeene Kerk ten Tyde van *Paschasius* niet aan *Christi* waare Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars hadde geloof, zo als de Gereformeerde Predikanten versieren, zou *Paschasius* zekerlyk niet hebben durven schryven: "Dat *Christi* Kerk de geheele Weereld door aan de waare, en wezentlyke Tegenwoordigheid van *Christus* in het Sakrament hadde geloof, en beleden, dat alle Gelovigen op alle Plaatzen getuigden, dat zulks waar was; dat zommige wel uit Onweetenheid hadden gedwaalt; maar dat'er tot dien Tyd toe niemand te Voorschyn gekoomen was, die de gemelde Tegenwoordigheid teengesprooken hadde. En (voegt hy'er eindelyk by) degeene die zulks (te weten die Tegenwoordigheid) liever wil tegenspreken als geloven, die mag toezien, wat hy tegens den Heere, en tegens de gansche Kerk *Christi* doet, enz." (a)

147.

Zeggen de Gereformeerde Predikanten, dat *Paschasius*, volgens de Gewoonte der Ketteren, op iets roemt, dat in der Daad valsch is, zo zegge ik, dat hun zeggen onmoogelyk is. Het is waar, de Ketteren pleegen wel te roemen, dat

(e) *Paschas.* in Epist. ad *Tridogard.* & in Comment. super *Matth*

dat zy de H. Vaders, en de geheele onde Kerk op haare Zyde hebben, maar van de Kerk van haaren Tyd, die hen dadelyk van openbaare Leugers konde bestraffen, durven zy zulks in geenen Deele roemen. Ei Lieve! hoe zou een Gereformeerft Predikant, die van het Gereformeerft tot het Rooms-Katholyk Geloof ten Opzichte van *Christi* Tegenwoordigheit in het Sakrament, overging, uitgelachen, ja geloheden en vervloekt worden, indien hy de Redenen van zynen Overgang in Druk uitgaf, en daarin meldde, dat de geheele Gereformeerde Kerk van zyn Gevoelen was, en dat zommige wel daartegen mompelden, maar dat zich niemand opentlyk daartegen durfde aankantend. Dus zou het *Paschafus* ook gegaan zyn, indien hy de Onwaarheit gefchreeven hadde. Yder grypen; en daarom achte ik het onnodig deze Reden verder te dryven.

148. Indien de algemeene Kerk ten Tyde van *Paschafus* niet aan *Christi* waare Tegenwoordigheit hadde Geloofst, zoude zy vervolgens tot het Gevoelen der Rooms-Katholyken moeten overgegaan, doch dat zulks onmoogelyk kan zyn gefchied, hebben wy hiervooren reets by den tweeden Trap van dien Overgang Zonne klaar doen zien; want daar zouden ten Tyde, wanneer de eene Helft der Christenheit aan die Tegenwoordigheit geloofst, en de andere Helft daaraan niet geloofst hadde, schrikkelyk Onreenigheden in Koningryken, Steden, Dorpen en Kloosters ontstaan zyn, en de Schryvers zouden daar van in Boeken Gewag gemaakt hebben. Nu vind men by de Schryvers diernaangaande eene diepe Stilzwygenheit, by

Gevolg is het Zeggen der Predikanten een
louter Versierfel.

§ 10.

149. Zeggen de Predikanten uit *Baronius*, dat de tiende Eeuw geweest is: *Eene yzere Eeuw wegens de Onvruchtbaarheid in het Goede; eene loode Eeuw wegens de Overvloeing van het Kwade; en eene donkere Eeuw wegens het Gebrek aan Schryvers*; zo zegge ik, dat die Uitvlugt leugenagtig is. Laat ons eens vooronderstellen, dat de gemelde tiende Eeuw eene zulke yzere en duistere Eeuw was geweest, gelyk als de Predikanten willen, zo zal nochtans yder vernuftig Mensch moeten toestaan, dat zulks niet hadde kunnen beletten, dat'er by den verbaazenden Overgang van het Gereformeerde tot het Rooms-Katholyk Geloof zeer zwaare Twisteryen, zo als meermalen gezegt is, ontstaan zouden zyn. Die Twisteryen zouden meenig een tot het Studeeren aangeport hebben, om Bewys Redenen te vinden, waarmede hy zyne Tegenparty konde wederleggen. Door het studeren zouden de Menschen geleerder en sehranderder zyn geworden, zo als in die zestiende Eeuw gebleeken is; en dus zou die duistere Eeuw eene verlichte Eeuw geworden zyn.

150. Wat *Baronius* aangaande die Eeuw schryft, kan alleenlyk eenigzins op *Italië*, en voornamentlyk op *Rome*, maar geenzins op andere Geweesten toegepast worden; en vooral niet op Duitsland, en het Noorden, over welke Godwesten God de Heere in die Eeuw zo overloediglyk zynen Zegen uitgestort heeft, dat
mer

men niet leeft, dat'er in eenige andere Eeuwen zo veele wyze, godvruchtige, en heilige Bischoppen, Keizers, Koningen, Vorsten, en Mannen gevonden zyn geworden; dus vinde ik:

151. In Duisland de volgende Keizers en Koningen, namentlyk: 1. *Hendrik I.* genaamt een Vader des Vaderlands. Dees verdreef de Ougaren uit Duitsland, en besteedde de Schattingen, welke de Duitfers jaarlyks aan hen moesten betalen, tot het Onderhoud der Armen. en andere Godvruchtige Zaken. 2. *Otto de Groot*, die een Beschermmer der Kerken was, en die den *H. Udalricus* en andere Bischoppen zeer beminde en eerde. 3. *Otto III.* genaamt: *Wonderbeden der Weereld.* Dees is, gelyk als *Petrus Damianus* verhaalt, nadat hy by den *H. Romualdus* gebiecht hadde, van Rome af tot aan den Berg *Gargara* bloots Voets gegaan, alwaar hy de Vasten in het Klooster van *S. Apollinaris* doorbragt, gedurende dezelve een haaire Kleed droeg, en op eene van Biezen zamengevlogte Matras sloop. En 4. *S. Hendrik II.* die, gelyk als de *H. Wolffgang* hem voorzegt hadde, eerst tot Rooms-Koning, en naderhand tot Keizer verkooren wierd. Zyne uitmundende Deugden zyn sal te wel bekend, om hier beschreeven te worden.

152. In het Noorden ontmoete ik de volgende, namentlyk: 1. *S. Herald* Koning van *Denemarke*, die door gansch Noorden Verkondigers van het Evangelium zond. Hy wierd om het Geloof uit zyn Koningryk verdreeven, en stierf eindelyk als een Bloed-Getuig. 2. *S. Oloaf* Koning van *Noorwege*, en Martelaar, die doot zyne Wonderwerken bekend is. 3. *S. Steven* Koning van *Ongarye*, en Apostel van *Zevenberg*.

bergen. 4. S. *Hoger* Aards-Bischop van *Maagdeburg*. 5. S. *Unno* zyn Opvolger, die de Volken van *Denemarke*, *Noorwege*, en andere Gewesten in het Katholyk Geloof verlicht heeft. 6. S. *Adalbert* Opvolger in het zelfde Bisdom, wien Keizer *Hendrik III.* in groote Achtning hield, en zonder wiens Raad hy geene Zaak van Belang ondernam. 7. S. *Udalric* Bischop van *Augspurg*, die byna gedurende de gansche tiende Eeuw geleefd heeft. 8. S. *Adalbert* Aards-Bischop van *Praag*, die het Christendom in *Ongarye* plantede, het Licht des Geloofs in *Pruisfen* bragt, en eindelyk als Martelaar stierf. Hy deed vervolgens zo veele Mirakelen, dat hy meer Menschen na zynen Dood als in zyn Leven tot *Christum* bekeerde, en 9. S. *Bonifacius*, nabestaande van Keizer *Orto III.* die veele Barbaarse Natien tot het Christelyk Geloof gebragt, en daarvoor de Kroone des Martelaarschaps ontfangen heeft.

153. In *Engeland* ontmoete ik de volgende Bischoppen, namentlyk: *Odo*, *Oswald*, *Etelvode*, *Elphig*, en *Dunstanus*, welke laatstgemelde byna gedurende de geheele tiende Eeuw geleefd heeft. Koning *Edgar* in eene zwaare Zonde gevallen zynde, wierd door de krachtige Vermaningen van S. *Dunstanus* zodanig geraakt, dat hy eené zevenjarige Penitentie deed, vyftig Kloosters, die door den Tyd vervallen waren, wederom opbouwde, en tegelyk met den H. *Dunstanus* de Geestelykheid van *Engeland* hervormde.

154. In *Vrankryk* ontmoete ik den door Wonderwerken vermaarden Koning *Robert*, die van de tiende Eeuw dertig Jaren beleefd heeft. *Glaber* getuigt van hem, dat by de Bisdommen van zyn Koningryk, zonder Aanzien van Personen,

aan de waardigste opdroeg; invoegde dat Vrankryk op dien Tyd geen Gebrek aan geleerde en voortreffelyke Bifchoppen kan hebben gehad. Voeg hierby den H. *Gerard*, gefprooten uit het G. flagt der Hertogen van *Lottringe*, en, om vele andere met flilzwygen voorby te gaan, de Heilige *Berno . Odo*, en *Odilo* Abten der Congregatie van *Cluny*.

155. In *Italie* leefde op dien Tyd de H. *Roenaldus*, Abt des Kloofsters van *Claffenza*, een Man door zyne Strengheid van Leven, Heiligheid en Wysheid zeer vermaart, en by Keizers en Koningen geagt, hebbende op denzelfden Tyd ook de bovengemelde *Adalbert* in het Kloofster van *S. Bonifacius* vyf Jaren toegebragt in Gezelschap van acht Heilige Abten, te weten vier Latynfe, en vier Griekfe.

§. II.

156. Nu laat ik yder verftandig Mefch oordeelen, of alle de gemelde Heilige, en voortreffelyke Mannen met onverschillige Oogen aangezien zouden hebben, dat de Chriftenen van het Gereformeert tot het Rooms Katholyk Geloof overgegaan waren, indien een zulke Overgang in der Daad was gefchied? Zou het wel gelooffelyk zyn, dat niemand van hen allen zich voor het oud Geloof in de Bres gefield, de nieuwe Leere beftreeden, en dus eene Bevoorte verwekt hadde. De feftiende Eeuw heeft immers doen zien, wat Moeite het koff de Mefchen van een oud tot een nieuw Geloof te doen overgaan. Het nieuw Proteftants Geloof wierd niet overal, maar alleenyk door eenige

eenige Gewesten van *Europa* verspreid, en nochtans wat is der deswegen niet al Bloed gestort. Wat Steden zyn'er niet in de Asche gelegd? Wat Landen zyn'er niet verwoest? Zyn de Rampen en Elenden in het Vergeet-Boek geraakt? In geenen Deele. De kleine Kinderen weten'er van te spreken, en zullen het, gelyk als zy 't van hunne ouders gehooft hebben, dus ook aan haare Nakomelingen vertellen. Schoon deze het ook al mogten vergeeten, zullen echter de Boeken, welke by geheele Scheepsloadingen daarover gedrukt zyn, de Gedachten daarvan bewaren.

Hetzelfde zou ook in de tyende Eeuw zyn geschied, en de geleerde Mannen van dien Tyd, of van de volgende Eeuw, zouden mede niet nagelaten hebben zulke verbazende Geschiedenissen aanteteekenen, indienze in der Daad gebeurt waren. Onder anderen zouden de volgende Schryvers zekerlyk daarvan Gewaag gemaakt hebben; namentlyk: *Rogino Abt van Prum*, die twee Jaar-Boeken van *Christi* Geboorte af, tot aan 908. geschreeven heeft: *Wuichind*, Munnik der Abdye van *Corbie*, die in't midden van die Eeuw geschreeven heeft drie Boeken van de Geschiedenissen der Saxen, en van de Keizers *Otto*: *Fronoard Abt van Rheims*, die een Jaar-Boek van 919. af tot aan 966. heeft uitgegeven: *Luitprandus van Tefino*, die op denzelfden Tyd in't Licht gaf een Boek behetzende de Zaken, die in zynen Tyd voorgevallen waren: *Ditmarus* een zeer deftig Schryver, en Bischop van *Merseburg* in Saxen, die zyne twee Jaar-Boeken op het Einde der tiende Eeuw weerdkundig maakte: *Helgald*, Munnik der Abdye van *Fleuri*, die

terzelven Tyd het Leven van Koning *Robert* beschreef: *Osbert*, Zanger der Kerk van *Canterbury*, die het Leven van den H. *Dunstanus* uitgaaf: *Glaber Rudolf*, Munnik van *Corbie*, die de Geschiedenissen van zynen Tyd van het Einde der tiende Eeuw af, tot aan het Jaar 1045. in ses Boeken uitgaaf: en meer andere. Zouden alle de Schryvers, zegge ik nochmaals, niet een Woord van den verbazenden, en nooit gehoorden Overgang van het gemaklyk Gereformeert, tot het ongemaklyk Rooms-Katholyk Geloof, gerept hebben, indien dezelve waar was? Het is niet in het minst gelooffelyk.

157. Wy hebben hiervooren gezien, wat Bezelingen die schismatike Grieken in de elfde Eeuw aan de Latynse Kerk verweeten hebben. Hoe Zouden zy dezelve dan niet hebben doorgestreeken, indien 't waar was, datze van het oud tot een nieuw Geloof was overgegaan? Hoe zouden ook alle de Grieken, Russen, Armenen, Nestorianen, Indianen, Cophthen, Abissynen, Georgianen, en andere Oosterte Kerken in dat Stuk zodanig met de Latynse Kerk hebben kunnen overeenstemmen, zonder dat daarover ergens eenige Optehudding ontstaan zoude zyn? En hoe zou het Boek van *Paschasius*, 'twelk in het Oosten onbekent was, in die Gewesten zulke verbazende Uitwerkingen hebben kunnen doen? Alle die Dingen, welke de Predikanten echter moeten Staande houden, zyn hy gevolg zo ongereimt, en zo dwaas, dat het, omze te wederleggen, genoeg is dezelve slechts aangeroert te hebben. Wy gaan dan voort tot de laatste Reden.

148. *Berengarius* begon zyne Kettery te verspreiden ontrént het vyf en dertigste Jaar der elfde Eeuw. Dienvolgens waren toen noch zeer veele Menschen in het Leven, die medeen groot Stuk van de voorgaande Eeuw beleeft, en den verbazenden algemeenen Overgang van het Gereformeert tot het Rooms-Katholyk Geloof met haare Oogen gezien, of, zo die Overgang al vroeg in de tiende Eeuw was geschied, ten minsten geleest hebben medegeene, die den gemelden Overgang mede bygewoont hadden. Die oude Luiden zouden vervolgens dikwils vertelt hebben, hoe dat zy te vooren hadden geloof, dat *Christi* Vlees en Bloed niet wezentlyk, maar alleenlyk figuurlyk, in het Sakrament des Altaars tegenwoordig was; maar dat zy naderhand ontrént die Tegenwoordigheid beter onderregt waren geworden. Dus weten de Gereformeerde Hollanders noch hedensdaags haare Voorouderen van Geslagt tot Geslagt te noemen, die't eerst het Paaps Geloof, gelyk zy het doopen, verzaakten, en de Gereformeerde Religie omhelst hebben. Dus toonen de Gereformeerde Nederlanders de Portraits van hunne eerste Evangelise Voorvaderen, die zy in groote Achtung hebben, aan Vrinden, en Vremdingen, die haare Kunst-Kamers koomen zien, als groote Rarigheden. Dus wird my in 1726. (andere Byzonderheden ga ik thans Kortheitshalve voorby) in de voormaals Rooms-Katholyke, doch thans Gereformeerde Kerk te *Losduinen*, eenie Myl van den *Haag* gelegen, getoont het

het Portrait van den Rooms-Katholyken Pa-
 floor, die aldaar de eerste geweest is, die Ge-
 reformeert is geworden.

Dewyl nu geen een Schryver iets diergelyks
 ten Opzigt van de tiende Eeuw aangeteekent
 heeft, zo is het, ik moet het noch al eens her-
 halen, een louter Verdichtfel, wat de Gerefor-
 meerde Predikanten hunnen Toehoorderen
 dienaangaande wys maken, of in hunne Boe-
 ken schryven. Wat Middel is hen dan noch
 overig om aan haar Voorgeven eenig Koleurtje
 aanteftryken? Noch een Loopje.

§. 13.

De Oosterse Kerken, zeggende, hebben
 ten Tyde van *Berengarius*, ten Opzigt van het
 Sakrament des Altaars, hetzelfde Gevoelen,
 twelk de Gereformeerden belyden, gehad, en
 hebben 't ook noch. Doch zulks is teneene-
 maal onwaar. Schoon de Latynen en Grieken
 op veele Plaatzen, en voornamentlyk te *Vene-
 nantie*, dagelyks met elkander verkeeren; en over
 verscheide Geloofs-Punten met elkander dispu-
 teren; zo is het echter tot nu toe nooit gehoort,
 dat zy ten Opzigt van het voorsz. Sakrament
 het minste Verschil met elkander hebben ge-
 had. Zelfs heeft de beruchte *Michaël Cerula-
 rius*, die anderszins zo verbittert tegens de La-
 tynse Kerk was, haar dienaangaande niets ver-
 weeten; 'twelk dan een onwraakbaar Bewys is,
 dat hy, en by gevolg ook de Oosterse Kerken,
 waarvan hy Patriarch was, het daarontrent
 met de Latynse Kerk eens waren. Ook konde
 hem het Geloof der Latynen niet onbekent zyn,
 mits de laatstgemelde op dien Tyd haare Ker-
 ken

ken te *Konstantinopele*, en de Grieken haare Kerken te *Rome* hadden, waarin zy haaren Gods-Dienst oeffenden.

160. Voorts wanneer de Griekse Kerk zich op de Kerk-Vergadering van *Florence*, met de Roomse wederom ontrent alle de Verschil-Punten vereenigde, wierd het Artykel aangaande *Christi* Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars niet eens aangeraakt, mits het een Punt was, 'twelk in beide Kerken evengelykelyk Staande gehouden wierd.

§. 14.

161. Merkwaardig is het, wat zich in de laatste Eeuw te *Konstantinopele* met den vermaarden *Cyrillus Lucas* toegedragen heeft. (p) Dees hadde met den Gezant van de Heeren Staaten General der Vereenigde-Nederlantien by de Ottomannise Porte verscheide Zamenpraken gehouden, en was door het lezen van de Boeken, welke de Gezant hem hadde beschikt, tot de Gereformeerde Religie verleid. Hy beloofde dezelve ook opentlyk aanteneemen, indien hy Patriarch van *Konstantinopele* wierd. Door het Geld der Hollanders ondersteunt, bereikte hy eindelyk zyn Oogmerk, en deed in het Begin zyne Geloofs-Belydenis na de Gewoonte der Griekse Kerk; doch vervolgens deed hy, tot Nakoming van zyne aan den Gezant gedaane Belofte, ook Belydenis van de Gereformeerde Religie. Om die en andere Misdaden wierd hy tot driemaal toe verdreeven, en raakte eindelyk elendiglyk om Hals. Na zynen Dood wierden twee Kerk-Vergaderingen te *Konstantinopele* gehouden, waarin hy

K 2

in

(p) Test. R. D. *Wils* in Offic. hom. Chrift. Pag. m. 354.

in den kerkelyken Ban gedaan wierd. De eerste Vergadering bestond uit twee en twintig Bifchoppen, en drie Patriarchen; namentlyk, die van *Jerufalem*, *Alexandrie*, en *Konftantino-pele*, welke laatftgemelde, die de Opvolger van *Cyrellus Lucas* was, den Ban op de volgende Wys tegens hem uitblixemde.

162. "Vervloekt zy *Cyrellus*, (dus luiden de "Woorden van den Ban) die in zyne Artyken lasterlyk gezegt heeft, dat de geheele Oosterfe Kerk met *Kalvin* van eenerlei Gevoelen was."

"Vervloekt zy *Cyrellus*, die leert, en geloofst, dat noch het Brood, 'twelk men offert, noch de Wyn, door de Benedictie des Priesters, en de Bykomfte des H. Geestes in het waaragtig Lichaam en Bloed *Jesu Christi* verandert word."

"Vervloekt zy *Cyrellus*, die de Orakelen des H. Geestes dus overtreed."

Laat ons nu ook hooren, op wat Wys de tweede Opvolger van *Cyrellus* in de tweede Kerk-Vergadering, die in 1642. gehouden wierd, daarvan spreekt.

"Die Secte (te weten die van *Kalvin*, zegt hy) vernietigt het Sakrament des Altaars, zodanig, datze van 'tzelve niets anders als de bloote Figuur overlaat, even als of wy noch onder de Schaduwe der Oude-Wet dienden. Want hy zegt, dat het geheiligde Brood, 'twelk gezien, en gegeten word, niet *Christi* waaragtig Lichaam is, maar dat het alleenlyk op eene Geestelyke Wys word verstaan, of lieverdoor de Inbeelding, welk Zeggen vol Godloosheid is, hebende *Christus* niet gezegt: *Dit is de Figuur van myn Lichaam*, enz. Maar: *Dit is myn Lichaam*, " *Dit is myn Bloed.*"

§. 15.

163. Dewyl de Gereformeerde Predikanten dit alles ongeacht, noch al stontelyk hebben durven ontkennen, dat de Oosterse Kerk in het voorzr. Punt aangaande *Christi* Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars, met de Rooms-Katholyke overeenstemde, zyn tot haare volkooome Beschaamtmaking, en Overtuiging met zeer veel Moeite en Zorg, en zelfs met toedoen des Konings van Vrankryk, uit de Oosterse Kerken byeengebragt de Getuigenissen van vier Patriarchen, en van zeer veele Aards-Bischoppen, Bischoppen Leeraars en Munniken; alsmede de Decisien of Uitspraken van haare Catechismussen, waardoor de Waarheid van het Katholyk Geloof in dat Stuk zodanig bevestigt, en de Kettery der Gereformeerden zodanig veroordeelt word, dat het niet klaarder geschieden kan.

164. Hierby komt noch het uitmuntend Antwoord, 'twelk *Marcus Donus* van *Creta* in 1672. op den Brief van den vermaarden Franschen Predikant *Claude* geschreeven heeft, waaruit wy Kortheids halve alleenlyk het volgende aanhaalen zullen. (9)

165. Het zy u dan bekend (zegt *Marcus Donus*) zeer voortreffelyk Man, dat het geheele Oosten, met hetwelk ook het Westen overeenstemt, altoos, en van de Geboorte der Kerk af, altoos geloofst heeft, en noch geloofst, dat het Brood en de Wyn waarlyk en wezentlyk in het Lichaam en Bloed *Christi* word verandert.

(9) Zie *Consensum Lib. II. P. 2, Dissert. I. Speculat. 8. cit.*
R. D. Wilt loc. cit.

dert, de eerste Substantie afgelegd hebbende: En deze Transsubstantiatie houd men voor een nootzakelyk Arttykel des Geloofs, zodanig, dat niemand dezelve niet weten, of in Twyffel trekken, of verwerpen mag. Dat Arttykel hebben wy van *Christus*, en by Vervolg van de Apostelen, en de Vaders der eerste Kerk, die de Pylaren en de Grondvest van het rechtzinnig Geloof der Grieken geweest zyn, ontfangen. Dat de Griekse Kerk zulks nu ten allen Tyde geloofd heeft, blykt, om dat dit Geloof niet op nieuw in Gods Kerk ingevoert is. Alle de Nieuwigheden, die Gods Kerk hebben ontrufft, hebben haare eige Uitvinders gehad, zo als de Geschiedenissen ons leeren; doch van dat Geloof is niemand uit de latere Schryvers de Uitvinder. By gevolg hebben wy het van de eerste Tyden af ontfangen. Zo gy nochtans eenen Uitvinder daarvan weet, dan toont hem aan, en wy zullen tot de voorige Rechtzinnigheid terug keeren. Dus verre de Heere *Marcus Donus*.

166. Door die en zeer veele andere Bewys - Stukken heeft men gansch klaar aangetoont, dat niet alleenlyk alle de Griekse Christenen, maar ook de Ruffen, Armenen, Nestorianen, Jabiten, Maronisten, Syren, Melchiten, Egyptenaars, Cophten, en Abissynen in het voorsz. Geloofs - Arttykel met de Rooms - Katholyke Kerk overenstemmen, en altoos overeengesteemt hebben. Ja nadat die Dingen met den Druk gemeen gemaakt waren, wierden de Gereformeerden in Vrankryk zo beschaamt, datze verstomden, en wel gewilt hadden, dat de Heer *Claude* hun Aanvoerder eene Zaak, die zo klaar was, niet ontkent hadde.

Het

167. Het is, en blyft dan eene bestendige Waarheid, dat de Christelyke Kerk de geheele Weerd door ten Tyde van *Berengarius* geloofd heeft, dat *Christus* in het Sakrament des Altaars waarlyk en wezentlyk tegenwoordig is. By gevolg is het ook, gelyk meermalen gezegt is, niet anders als een loftere Droom en Verfietsel, dat de Kerk in de tiende Eeuw van het Gereformeert tot het Rooms-Katholyk Geloof overgegaan zoude zyn.

168. Desniettegenstaande willen de Gereformeerde Predikanten zich daardoor noch niet laten overtuigen. Zy doen noch eenen Sprong om zich uit de Engte te redden, waardoor zy door onze Bewys-Redenen gebragt zyn. Doch het is al wederom, na haare Gewoonte, niet anders als een spitsvindig Verfietsel, welk niets om't Lyf heeft. Wy zullen 't door Gods Bystand mede doen zien.

§. 16.

169. De meergemelde Overgang, zeggen de Heeren eindelyk, is wel in der Daad niet geschied; maar de Christenen van de boven aangehaalde Tyden hadden alleenlyk eene donkere en verwarde Kennis van het Geloofs-Artykel in Questie, en dienvolgens geloofden zy eenvoudiglyk, dat *Christus* in het Sakrament des Altaars tegenwoordig was, zonder te onderzoeken, op wat Wys hy'er was, tot dat de Munnik *Paschasius* daarontrent zyne Veaklaringen in de negende Eeuw uitgaf, waarna het dan gebeurt is, dat de Menschen ten Deele in de gemelde, doch voornamentlyk, en gezamentlyk in de daarop volgende tiende Eeuw

de Dwalingen van *Paschafius* gevolgt zyn; en zulks heeft zich zonder eenige Opfchudding, en Beweeging kunnen toedragen. Dus verre de Heeren Predikanten.

170. Dat is nu de laatste Uitvlugt, die zy hebben, waartoe de Kracht van onze Bewys-Redenen hen gebragt heeft. Te vooren roemden zy, dat hun Geloof ten Opzigte van het Sacrament des Altaars, in de eerste Eeuwen der Kerk algemeen was geweest, en nu wordenze genootzaakt te zeggen, dat de Christenen niet onderzocht hebben, op wat Wys *Christus* in 'tzelve tegenwoordig is. Doch hoe spitsvindig die Vond ook schynt, zullen de Predikanten zich daardoor echter niet uit haare Stricken kunnen ontwarren, zo als wy met de volgende klare en bondige Redenen aantoonen zullen.

171. De Heeren Predikanten kunnen niet ontkennen, dat de Apostelen eene volkooome Kennis van dat Geheimnis hebben gehad; want zo zy het ontkennen, moeten zy ook zeggen, dat zy'er een volmaakter Begryp van hebben als de Apostelen zelf; doch zulks zou al te verwaant, en al te ongerymt wezen. De Kennis, welke de Apostelen nu van dat Geheimenis hebben gehad, hebben zy ook buiten Twyffel medegedeelt aan hunne Discipelen, en weel voornamentlyk aan hunne Mede-Helpers, Bischoppen, en Bestierders der Kerk, die insgelys niet nagelaten zullen hebben, dezelfde Kennis aan hunne Opvolgers mede te deelen. Dus moet de Leere der Apostelen ontrent het gemelde Geheimenis, ten minsten aan de Bischoppen, Regenten of Bestierders, en de Vaders der Kerk bekend zyn geweest tot aan de tiende Eeuw,

in welke de nieuwe Leere aangaande het voorsz. Geheimenis, na het voorgeven der Gereformeerde Predikanten, ingevoerd zoude zyn. Dus zullen immers de Heilige *Adalbertus*, *Romualdus*, *Dunstanus* en andere, die wy hiervooren genoemt hebben, eene grondige, klaare, en duidelyke Kennis van het meergemelde Geheimenis hebben gehad, 'twelk de Heeren Predikanten niet kunnen ontkennen, ten zyze wyzer willen wezen als de Apostelen, en alle hunne Opvolgers. Nu ga ik met myne Redeneringen op den begonnen Voet voort, en zegge:

172. Indien de bovengemelde Mannen geloofst hadden, dat *Christi* Lichaam en Bloed in het Sakrament niet tegenwoordig zyn, zouden zy zekerlyk, zo dra het Boek van *Paschasius* uitkwam, zich daartegen gekant hebben, te meer wanneer zy zouden hebben gezien, dat de Menschen tot eene nieuwe onbekende, en te vooren nooit gehoorde Leere verleid wierden. Want hoe zou het moogelyk wezen, dat zy het Geloof hunner Voorouderen, waarvoor zy zelfs hun Bloed storteden, niet met al haar Vermoogen zouden hebben verdedigt. En indien zulks geschied was, zouden immers degeene, die het Leven van de Mannen beschryven, daarvan Melding doen. Ook konde hen zo een merkwaardig Geval niet onbekent zyn, mits zy leefden in, of ontrent den Tyd van degeene, welker Leven zy beschryven. Dewyl die Schryvers echter niet een Woord daarvan reppen, is het een onfeilbaar Teeken, dat het een louter Verdichtsel is, alles wat de Predikanten daarvan zeggen.

173. Indien de gemelde geleerde, godvrugtige.

en Heilige Mannen geloof hadden, dat *Christus* niet waarlyk en wezentlyk in 't Sakrament tegenwoordig was, en indien hunne Onderhorige alleenlyk eene donkere, en verwarde Kennis van dat Geheimenis hebben gehad, zou *Paschasius* immers niet opentlyk hebben durven zeggen, dat de geheele Kerk aan 'die wezentlyke Tegenwoordigheid geloofde, en dat niemand zich kantede tegens degeene, die zulks leerden, zo als wy reets Zonne klaas ange-
toont hebben.

174. Indien de gemelde H. Bischoppen en voortreffelyke Mannen zich tegens de Leere van *Paschasius* hadden aangekant, zouden verscheidene Vorsten en Volkeren zekerlyk met hen zamengespannen hebben. Dus zouden de Ongaren zich voor den H. *Adalbert* hunnen Apostel hebben verklaart. *Edmond*, *Elred*, en *Edgar* zouden de Zyde van S. *Dunstanus* hebben gekoozen. Keizer *Otto I.* zou de Party van S. *Udalricus*, *Otto III.* die van S. *Adalbert*, en S. *Henricus* die van den H. *Romualdus* Abt van S. *Emmeran*, wiens Lyk hy mede ter Grafftede heeft helpen dragen, aangenoomen hebben. En indien de gemelde Kaizers, Koningen, en Vorsten dus voor het Geloof hunner Voorouderen hadden geyvert, zouden daardoor, gelyk als yder een lichtelyk bezessen kan, groote Verdeeltheden, en Twysteryen ontstaan zyn, welke de Schryvers van die Tyden buiten allen Twyffel in haare Geschiedenissen ange-teekent zouden hebben.

175. Indien de zo dickwils gemelde Overgang waarlyk in de tiende Eeuw voorgevallen was, zouden degeene, die denzelven bygewoont, of van hunne Ouders vernoomen hadden, daar-
van

van zekerlyk in hunne Jaar-Boeken Gewagge-
maakt hebben, zo als reets aangemerkt is.

§ 17.

176. Hierby komt noch, dat het onmoogelyk
is, dat de Gelovigen zo veele Eeuwen lang
het verward Geloof aangaande dat Geheimenis,
zo blindelings konden aanneemen, dat zy niet
eens getwyffelt, of onderzocht zouden hebben,
of *Christus* wezentlyk, of alleenlyk figuurlyk
in het Sakrament des Altaars tegenwoordig
was. Ten minsten hadden de Onderrechtin-
gen der Vaders, en de Woorden der H. Schrift
by hen zulke Gedachten moeten verwekken.
De Woorden van zommige van die Vaders
zullen wy tot Bevestiging van 'tgeen wy hier
zeggen, nu laten volgen.

177. "*Christus* heeft, zegt *S. Cyrillus van Jeru-*
"*salem*, (r) te *Cana in Galilea* het Water door
"zynen Wil alleen in Wyn verandert. Zou
"men hem dan ook niet moogen geloven, dat
"hy den Wyn in Bloed verandert heeft? Laat
"ons dan *Christi* Lichaam en Bloed met alle
"Zekerheid neemen. Want onder de Gedaante
"des Broods, word u het Lichaam, en onder
"de Gedaante des Wyns het Bloed gegeven.
"Oordeelt niet van de Zaak na de Smaak;
"maar het Geloof moet u, zonder de minste
"Twyffeling, verzekert doen zyn, dat gy
"waardig gemaakt zyt het Lichaam en Bloed
"*Christi* deelachtig te worden, nu wetende, en
"voor vast houdende, dat het Brood, 'welk
"wy zien, geen Brood is, ofschoon de Smaak
"oordelt,

(r) Vide *S. Cyrill. Hierosol. Catech. Mystag. 4.*

oordelt, dat het Brood is; maar dat het is *Christi*
 "Lichaam, en dat de Wijn, welken wy zien,
 "schoon hy na de Smaak schynt Wijn te we-
 "zen, echter geen Wijn, maar *Christi* Bloed
 "is." Dus verre *S. Cyrillus*. Kan nu ymand
 wel klaarder van dat Geheimenis spreken, als
 die Vader hier doet? Doch laat ons voortgaan.
 178. "Gy zult mischien zeggen, dus spreekt de
 "H. *Ambrosius* daarvan, (s) Ik zie iets anders,
 "en hoe verzekert gy my, dat ik *Christi* Lichaam
 "ontfange? En dat is ons noch overig te be-
 "wyzen. *Moyfes* hield de Roede in de Hand,
 "hy wierpze op de Aarde, en zy wierd eene
 "Slang. Voorts vattede hy de Staart van de
 "Slang; en zy keerde wederom tot de Natuur
 "van de Roede. Gy ziet dan, dat de Natuur, te
 "weten die van de Slang, en van die Roede
 "door de Prophetise Gratie tweemaal verander-
 "dert is. . . . Indien nu de menschelyke Zegen
 "zo veel vermogt heeft, datze de Natuur ver-
 "anderde, wat zullen wy dan niet moeten zeg-
 "gen van de Goddelyke Consecratie zelf, alwaar
 "de eige Woorden van onzen Zaligmaker wer-
 "ken. Want het Sakrament, dat gy ontfangt,
 "word door *Christi* Woorden gewrocht. . .
 "Van de Werken der geheele Weereld leest
 "gy: Hy heeft het gezegt, en zy zyn geworden;
 "hy heeft het bevoolen, en zy zyn geschapen,
 "die
 "Kunnen dan de Woorden van *Christus*, die
 "uit niets konde maken hetgeene, dat'er niet
 "was, ook niet de Dingen, die'er zyn, ver-
 "anderen in hetgeen zy niet waren? Zynde het
 "geene mindere Zaak nieuwe Natuuren te ge-
 "ven, als de Naturen te veranderen." „Wit

(s) *S. Ambros. Lib. de Iniciand. Cap. 9.*

181. "Wie anders is Inftelder der Sakramen-
 "ten, zegt de gemelde H. Vader, op eene an-
 "dere Plaats, (t) als de Heere *JESUS*? ...
 "Dit Brood is Brood, voor de Sakramentaalfø
 "Woorden; maar als de Consecratie daartoe
 "komt, word uit het Brood *Christi* Vlees, enz.

182. De H. *Augustinus*, een Discipel van dien
 Grooren Kerk-Leeraar, zal immers geen ander
 Gevoelen, en ook geen mindere Kennis van
 dat Geheimenis hebben gehad als zyn Leer-
 Meeſter. Hy geeft het ook, ſchoon hy op
 zommige Plaatzen wat donker ſpreekt, op an-
 dere Plaatzen duidelyk genoeg te kennen. Ik
 zal alleenlyk eene daarvan aanhaalen. "Wan-
 "neer *Christus*, zegt de H. *Augustinus*, (*) het
 "Sakrament des Altaars gaf, deed hy iets,
 "wat niemand anders doen kan; want *Christus*
 "in zyne Handen gedragen, wanneer hy zyn
 "eigen Lichaam aanbeveelende, zeide: *Dit is*
 "*myn Lichaam*, want datzelfde Lichaam droeg
 "hy in zyne Handen." Klaar genoeg geſproo-
 ken. Yder een kan de Figuur van zyn Lichaam
 in zyne Handen dragen, maar niemand zyn
 eigen Lichaam. Dewyl *Christus* nu zyn eigen Li-
 chaam in zyne Handen droeg, wanneer hy tot
 zyne Discipelen zeide: *Neemt en etet, want*
dit is myn Lichaam, zo moeten wy immers be-
 ſluiten, dat hy onder de Gedaante des Broods
 waarlyk, en wezentlyk zyn Lichaam, en by Ge-
 volg onder de Gedaante des Wyns zyn Bloed
 aan de Apostelen gegeven heeft; en dus waren
 zyn Lichaam en Bloed waarlyk en wezentlyk
 onder de gemelde Gedaantens tegenwoordig.
 Ymand, die gezonde Herſſenen heeft, kan het
 niet ontkennen.

Het

(t) S. *Ambros* de Sacrament. Lib. 4. Cap. 4.

(*) S. *August.* Tom. 8. in Pf. 33. Conc. I. cit. R. P. *Gorſton*
Munſley in *Episome Controv.* III. Pag. m. 406.

181. Het is waar , de H. *Augustinus* , en ook andere Vaders noemen het Sakrament des Altaars zomtyds eene Figuur en een Teeken. De Predikanten maken'er ook grooten Ophef van ja de Ruiters meent , dat hy geweldige Wapenen tegens ons bybrengt , wanneer hy uit den voorsz. Kerk-Leeraar , en uit den H. *Hieronymus* twee Plaatzten (*u*) aanhaalt. Doch dat zyn zwakke Wapenen , die geene Wonden veroorzaken kunnen , noch eenig Kwaad doen. Wy bekennen , dat de Vaders het Sakrament des Altaars zomtyds eene Figuur , en een Teeken noemen , en wy maken geene Zwarigheid hetzelfde te doen. Wy noemen het met de Vaders eene Figuur , doch niet eene bloote Figuur , waartoe de Predikanten het gaarn wilden brengen. De bloote Figuur laten wy ook gaarn aan de Gereformeerden over , mits zy niets anders waardig zyn ; maar de Zaak zelf , welke onder de Figuur verborgen is , houden wy voor ons. *Geest het Heilige den Honden niet* , zegt onze Heere *Christus JESUS* Matth. 7. v. 6. *Noch en werpt ook wyve Paarlen voor de Zwynen*. De geene , die *Christi* klare Woorden : *Dit is myn Lichaam* , dus schrikkelyk durven verdraaien , en zeggen : *Dit is niet myn Lichaam* , maar *dit Figuur van myn Lichaam* , maken zich daardoor teneenemaal onwaardig dat *Heilige* te ontvangen , en met de Paarlen verfiert te worden.

182. Wy bekennen ook , dat het Sakrament des Altaars een Teeken is , maar geen bloot Teeken. Het bloote Teeken laten wy aan de Gereformeerden over , mits zy zich door hunne Predikanten van de Substantie , of de Zaak zelf

(*u*) In zyn zogenaamt grondig Onderwys Pag. 33. en 36.

zelf hebben laten beroven, en zich daarover weinig bekommeren. De beteekende Zaak, of het *Heilige*, dat onder dit Teeken verborgen is, behouden wy voor ons, en degeene, die aan *Christi* klaare en uitdrukkelijke Woorden meer Geloof als aan de verkeerde Uitleggingen der Predikanten gevende, haare Dwaling erkennen, en in den Schoot der Rooms-Katholyke Kerk terug koomen. Wy bekennen, zegge ik nochmals, dat het Sakrament des Altaars een Teeken is, en dus zeggen wy, dat alle Sakramenten Teekenen zyn; *Sacramentum est Signum sacrum, sensibile, practicum sanctitatis*, zeggen onze God-Geleerden, (x) Dat is: "Een Sakrament is een heilig, en uitwendig zichtbaar Teeken (geen bloot Teeken, maar een Teeken) 'twelk inwendig in de Ziele werkt de Genade Gods." Dus hebben wy in yder Sakrament een uitwendig Teeken, 'twelk onder onze Zinnen valt, en onder dat Teeken iets anders verborgen, 'welk wy met onze uiterlyke Zinnen niet kunnen achterhaalen. En daarmede zyn alle de Wapenen des Ruiters en zynere Predikanten teneenemaal stomp gemaakt: Zy zullen'er noch wel eenig Geraas mede maken, want met hun Schreuwen maken zy geep Einde; doch zy zullen ons geen Schade doen. Laat ons voortgaan.

"Niemand zal, dus spreekt *S. Job. Chrysoft.*
 "(y) een Koninglyk Kleed onbedachtzame-
 "lyk met vuile Handen aanraaken... en nochtans
 "is het Kleed niets anders als een Spinsel der
 "Wormen... Indien nu ymand niet eens
 "het

(x) Vide Theologiam Moralem Rmi D. Leon. [ansen] Ab-
 batis Knechtstedenfis in Tractatu de Sacramentis Pag. m. 2.

(y) Homilia 24, in Epist. 1, ad Corinth.

1570 "het Kleed van eenen Mensch durft aanraa-
 1580 "ken, hoe zullen wy dan het Lichaam Gods,
 1590 "die boven alles is, en wiens Lichaam zuiver
 1600 "is, met zulke groote Smaad en Bespot-
 1610 "ting durven ontfangen? Dat Lichaam hebben
 1620 "ook de Wyzen uit het Oosten, toen het noch
 1630 "in de Kribbe lag, vereert, en met veel Vrees
 1640 "en Ziddering aangebeden. Laat ons dan de
 1650 "Barbaren, die nu Inwoonders des Hemels
 1660 "zyn, navolgen. Deze zyn, wanneer zy dat
 1670 "Lichaam in de Kribbe, en in den Stal aan-
 1680 "schouwden, en het zodanig niet zagen, als
 1690 "zy het thans zien, hetzelfde met grootte Eer-
 1700 "bied genadert. En gy ziet het niet in de
 1710 "Kribbe, maar op den Altaar; niet eene
 1720 "Vrouwe die het houd, maar eenen Priester
 1730 "die daarby staat." Dat is immers klaar en
 1740 "duidelyk gesproken.

184. "Het Brood en de Wyn, zegt de H. *Joh.*
 1850 "Damascenus, zyn niet de Figuur van *Christi*
 1860 "Lichaam en Bloed; het is 't Goddelyk Lichaam
 1870 "des Heere zelf. Indien gy vraagt, op wat
 1880 "Wys zulks geschied? Zo is het u genoeg re-
 1890 "hooren, dat het geschied door den H. Geest
 1900 "op dezelfde Wys, als de Heere zyn eigen
 1910 "Vlees door den H. Geest uit de H. Moeder
 1920 "Gods gevormt heeft; en wy kunnen met Ze-
 1930 "kerheid niets anders zeggen, als dat het Woord
 1940 "Gods: *Dit is myn Lichaam*, waaragtig, met
 1950 "Kracht werkende, en almachtig is; invoege
 1960 "dat het maakt hetgeene, dat geen mensche-
 1970 "lyk Vernuft naspooeren kan." Dus verre de
 1980 "H. *Joh. Damasc.*, (z) die almede zeer klaar en
 1990 "duidelyk spreekt.

Zoot

185. Zeer veele andere Passagien ga ik thans Kortheids halve voorby. Degeene, die'er meer begeert, kanze verzamelt vinden by den voortreffelyken *Bellarminus*, en andere Katholyke Schryvers. Ondertuschen meene ik, door de aangehaalde Plaatzten klaar genoeg aangetoont te hebben, dat de Vaders der Kerk eene klare en duidelyke Kennis van het Geheimenis van *Christi* Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars hebben gehad. Indien nu de andere Gelovigen alleenlyk eene verwarde, en donkere Kennis daarvan hadden gehad, zouden zy zekerlyk eenigen Twyffel daarover gekreegen, hunne Bischoppen en Ziel-Zorgers om Raad gevraagt, en van hen goede Onderrechtingen ontfangen hebben.

§. 18.

186. Het Gevolg dat wy nu uit dit alles trekken, is, dat de Kerk ten Tyde van *Berengarius*, de gansche Weereld door, aan *Christi* wezentlyke Tegenwoordigheid in het Sakrament des Altaars, geloof heeft, en by gevolg, dat de Kerk zulks ook van den Tyd der Apostelen af heeft geloofd; dat de algemeene Overgang van het Gereformeert tot het Rooms-Katholyk-Geloof, welke in de tiende Eeuw zoude zyn geschied, ja uitgejouw't moet worden; en dat ons Geloof dus ook al in dat Stuk zeer oud, en dat van de Gereformeerden in Tegendeel zeer jong is. Doch voor dat ik van die Zaak aftsappe, moet ik UE. als een schrandder Rechts-Geleerde het volgende *Mondeling Testament* voorhouden, en vraagen, waar de

zucht Testament - Maker in eenen figuurlyken , en
 17. waar in eenen letterlyken Zin gesproken heeft ?

§. 19.

Mondeling Testament.

187. *Theophilus* een zeer godvrugtig en heilig
 Man, voelende, dat zyn Einde nadert, ont-
 bied zyne Kinderen by zich, en spreekt haar
 voor het laatste maal dus aan: *Beminde Kinde-
 ren!* De Zwakheden, die my dagelyks overval-
 len, zyn zo veele Voorboden, die my den
 aanstaanden Dood aanzeggen. Ik heb my van
 myne Jeugd af beneerstigt den Weg des Heere
 te wandelen, en my na myn uiterste Vermoo-
 gen in het School der Deugden te oeffenen.
 Ik heb eenen goeden Stryd gestreeden, mynen
 Loop volbracht, en het Geloof onzer Voorou-
 deren als het kostelykste Onderpand bewaart.
 Dat Geloof en die Deugden geve ik Ulieden ins-
 gelyks als eenen onwaazderbaren Schat te be-
 waaren, dewelke u in dit, en in het ander Le-
 ven waarlyk rykmaken zal. Zo gy mede treed
 in de Voetstappen, dewelke ik gegaan heb,
 en zo gy den Weg inslaat, welchen ik u ter
 Zaligheid getoont heb, kunt gy insgelyks hoo-
 pen, dat u na dit elendig Leven de Kroone der
 Rechtvaardigheid voor het toekomende Le-
 ven weggelegd zal worden. Doch op dat gy
 ook in dit Leven aan het nodig Onderhoud
 geen Gebrek hebt, zie daar! dit is myn Fluis;
 dit zyn myne Landhoeven; dit zyn myne Ak-
 kers, Beemden en Landeryen; dit zyn myne
 Kapitalen, die ik in de Vreeze des Heeren, en

in het Zweet myns Aangezichts vergadert heb.
Dit alles vermake ik Ulieden. Dit is myn
uiterste Wille. Gy zult het evengelykelyk on-
der u deelen, en zo dikwils als gy u van myne
Nalatenſchap in den Heere verheugt, zult gy
myner indachtig wezen.

188. Wat dunkt u, myn Heer, van dat Testa-
ment? Zouden de Kinderen van *Theophilus*
zich wel met gefigureerde Huizen, Beemden,
Hoeven, en Landeryen laten paaien? Wat zou
men zeggen van eenen Rechts-Geleerden, of
om beter te zeggen, van eenen Krom-Geleer-
den, die zich onderſtond dat Testament te
verdraaien, en tot de gemelde Kinderen te
zeggen, dat zy de Woorden van *Theophilus*
hunner Vader in eenen figuurlyken Zin moe-
ſten verſtaan? en zulks omdat *Theophilus* over
al Spreek-Wyzen hadde gebruikt, en in Figuu-
ren geſprooken, wanneer hy hadde gezegt, dat
de Zwakheden de Voorboden waren van zynen
Dood; dat hy den Weg des Heeren hadde ge-
wandelt; dat hy zich in het School der Deug-
den hadde geoeffent; dat het Geloof was een
Onderpand, en een Schat; dat hy haar den
Weg ter Zaligheid hadde getoont, enz. en dat
hy ook by Gevolg in Figuren hadde geſproo-
ken, wanneer hy haar gezegt hadde, dat hy
haar zyne Huizen, Goederen, en Kapitalen
vermaakte, en dat zy zich derhalven moeſten
laten vergenoegen met de Figuren, die hy
haar op een Papier afgeteekent hadde. Zou
men van eenen, zulke kromme Gevolgen trek-
kenden Rechts-Geleerde niet moeten zeggen,
dat 't hem in den Bol ſchorte, of dat hy een
Bedrieger was? Ja, zal UE. als een ervaren
Rechts-Geleerde, en yder vernuftig Menſch
moeten

moeten antwoorden. Nu laat ik elk een oordeelen, of de Predikanten het niet op dezelfde Wys maken met de uiterste Wille van onzen Heere en Heiland *Jesus Christus*, mits zy dryven, dat hy, zeggende: *Dit is myn Lichaam*, in Figuren gesproken heeft, en zulks, omdat hy insgelyks in Figuren sprak, wanneer hy zeide: *Ik ben de Weg, ik ben de Wyn-Stok*, enz. Daarenboven in Plaats dat de Predikanten vier of vyf Texten bybrengen, waarin de Woorden: *Ik, ben*, of *zyn* in eenen figuurlyken Zin worden gebruikt, kunnen wy vier of vyf hondert Spreuken daartegen aanhaalen, waarin men dezelfde Woorden in eenen letterlyken Zin verstaan staan moet. Dus moeten, by Voorbeeld, in eenen letterlyken Zin worden genoomen de volgende Texten, te weten: Gy zyt *Aarde*, en zult wederom tot *Aarde* worden. Gen. 3. v. 19. *Dat zyn de Gestigten Noe*. Gen. 6. v. 9. *Ik ben uwe Beschermmer*. Gen. 15. v. 1. *Ik ben de God uweres Vaders Abraham*; de *Plaatze*, daar gy op staat, is een heilig Land. Exod. 3. v. 5. De *Egyptenaaren* zullen gewaar worden, dat ik de Heere ben. Exod. 14. v. 4. *Ik ben de Heere uwe God*. Exod. 20. v. 1. en 5. *Morgen is des Heeren Feest*. Exod. 32. v. 5. *Dat zyn uwe Goden Israels*. Exod. 32. v. 8. *Dat is de Zalving Aarons*. Levit. 7. v. 35. *Dat is het, dat de Heere uwt sprooken heeft*. Levit. 10. v. 3. *De Heere uwt God is een barmhertige God*. Dent. 4. v. 31. *dat in haar gebooren is, is uit den Heiligen Geeste*. Math. 1. v. 20. *Gy zyt Christus*. Marc. 8. v. 29. *Deze is myn lieve Zoon*. Marc. 9. v. 7. *Het Woord is Vlees geworden*. Joh. 1. v. 14. *Ik en de Vader zyn een*. Joh. 10. v. 30. *Dit is de Discipel*. Joan. 21. v. 24. *Daar zyn veels andere Dingen*.

Dingen, die *Jesus* gedaan heeft. Joh. 21. v. 25.
 Gy zult myne Getuigen te *Jerusalem* zyn. Act. 1.
 v. 8. Het Einde derzelve is de Dood. Rom. 6. v. 21.
 Doch wat doe ik? Wilde ik dus voortgaan met
 Texten aan te haalen, waarin de bovengemelde
 Woorden *ben, is, en zyn* in eenen letterlyken
 Zin worden verstaan, ik zou byna den halven
 Bybel moeten uitschryven. Wy zullen ons
 derhalven met de hier aangehaalde laten ver-
 genegen.

§ 20.

189 Hier kan ik echter niet nalaten een Gere-
 formeert Argument te gebruiken. Men moet,
 zeggen de goede Lui, Schriftuur met Schriftuur
 verklaren. Wel aan! Ik doe het. In de nu
 aangehaalde en vyf hondert andere Texten
 moet men de Woorden *ben, is, en zyn* in eenen
 letterlyken Zyn verstaan, by Gevolg moeten
 ook *Christi* Woorden: *Dit is myn Lichaam*, in
 denzelfden Zin verstaan worden. Wat dunkte
 U. E. myn Heer! zullen de Gereformeerde Pre-
 dikanten tegens die Bewys-Rede wel iets met
 Grond kunnen mbrengen? Ik meene van neen;
 te meer, daar het, na hunnen Waan, het
 allerdoodelyfte Zwaard tegens de Rooms-Ka-
 tholyken is, dat in haar geheel Tuig-Huis ge-
 vonden word. Indien ik niet eenen Brief,
 maar een Boek schreef, ik zou my hier van
 dat Zwaard noch lang, en na Wensch, tegens
 de Vervaardigers van hetzelfde kunnen bedie-
 nen. Doch ik schryve eenen Brief, en zal het
 deshalven tot eene andere Gelegenheid bewa-
 ren. Let ondertuschen op de volgende Periode.

§. 21.

Vraagt my een Protestant, zo als my eens een bedorve Schoenmaker, doch op dien Tyd Gerechts-Bode der Regeering van s' *Gravenhage*, vroeg: Hoe kunt gy geloven, dat *Christus* onder de Gedaante des Broods tegenwoordig is? Zo antwoorde ik hem kortelyk: Ik zou het niet geloven, indien het geen God was, die zelfs gezegt hadde: *Dit is myn Lichaam*. Math. 26. v. 26.

Vraagt my een Twyffelende, die gaarn wilde leeren en onderregt worden, indien my zo een Twyffelende, zegge ik, vraagt: Hoe kan men begrypen, of hoe is het moogelyk, dat *Christus* *Jesus* geheel tegenwoordig is onder de Gedaantens van Brood en Wyn? Zo antwoorde ik hem, zo als ik noch onlangs aan een van myne Biech-Kinderen tot Antwoord gegeven heb. Gy geloofst immers, zeide ik tot hem, dat'er een God is, en drie Personen? En nochtans kunt gy niet begrypen, noch weten, hoedanig, of op wat Wys zulks geschieden kan. Wy moeten maar, vervolgte ik, eenvoudiglyk geloven al hetgeene, dat God ons geopenbaart heeft, en het overige an God zelf overlaten. Dus geloven wy vastiglyk, dat'er maar een God is, en dat de eene God nochtans drievuldig is in Personen; zulks geloven wy vastiglyk, doch de Wys, hoe zulks kan wezen, laten wy aan God over, mits het verre buiten en boven het Begryp van onze zwakke Herffenen is. Wy geloven vastiglyk, dat God is Mensch geworden; doch op wat Wys het heeft kunnen geschieden, en geschied is, zulks raakt ons niet; daarover zullen wy geen

geen Rekenschap behoeven te geven , en dus laten wy God darmede geworden. Wy gelooven vastiglyke , dat God Hemel en Aarde uit niets geschapen heeft ; doch op wat Wys hy zulks heeft gedaan , dat is ons niet aan geleggen , daar laten wy God zelf mede begaan , die alleen zyne Werken en de Wys om dezelve voorttebrengen , begrypen kan. Ja wy zien dagelyks natuurlyke Dingen geschieden , waarvan wy echter de Wys hoeze geschieden , niet begrypen kunnen ; hoe zyn wy dan zo vermetel , dat wy bovennatuurlyke Dingen willen begrypen ? Wy zien met onze Oogen , dat een Graantje Korn in de Aarde geworpen , vyftig , zestig , ja zomtyds hondert andere Graantjes voortbrengt , en nochtans zal de schreenderste , en gesleepenste Wysgeer in de geheele Weereld my niet kunnen zeggen , op wat Wys zulks geschied. Wy zien , dat de zwarte , Reuk- en Smaake- looze Aarde de aller schoonste en welriechenste Bloemen , en door Middel van de Boomen , de aangenaamste en lekkerste Vruchten voortbrengt ; en wie zal zich durven onderstaan te zeggen , op wat Wys het geschied ? Kunnen wy nu niet begrypen , op wat Wys de Zaken geschieden , die wy nochtans dagelyks voor onze Oogen zien , hoe zullen wy dan kunnen bevatten de Goddelyke Geheimenissen , of de Wys hoe dat dezelve worden gewrocht ? Gelykerwys wy nu geloven , dat'er maar een God is , en nochtans drievuldig in Personen ; dat *Jesus Christus* is Mensch geworden , dat God Hemel en Aarde uit niets geschapen heeft , enz. gelykerwys wy zegge ik , zulks geloven , en de Wys , hoe die Dingen hebben kunnen gebeuren , aan God overlaten ,

dus geloven wy ook, dat *Jesus Christus* waar-
 lyk onder de Gedaantens des Broods, en des
 Wyns tegenwoordig is, en zulks alleenlyk,
 omdat hy het gezegt heeft, schoon wy de Wys,
 hoedanig het daarmede toegaat, niet begrypen
 kunnen. Met dat Antwoord was myn Biecht-
 Kind vergnoegt, en ging getroost heen: De
 Predikanten! Ichreeuwen daartegen al voort
 met de ruwe en grove Capharnaiten *Joh. 6.*
Ho zal deze ons zyn Vlees te eeten geven? wil-
 lende dus niet geloven, wat zy met hun zwak
 Verstand niet kunnen begrypen. Doch die
 groote Zaken heeft God voor zulke Neuswyzen
 verborgen, en aan zyne ootmoedige, eenvou-
 dige en leersame Rooms-Katholyken geopen-
 baart. Daarvoor zy de allerhoogste, allerliefs-
 te, en goedertierenste God geloofst, en ge-
 dankt in alle Eeuwigheid.
 Vraagt my eindelyk een Oonnoozele: Wat
 beduiden dan *Christi* Woorden, daar hy zegt:
De Woorden, die ik tot Ulieden gesproken heb,
zyn Geest en Waarheid. *Joh. 6. v. 64.* Zo ant-
 woorde ik: Degeene, die God willen aanbid-
 den, moeten hem aanbidden in den Geest en in de
 Waarheid. *Joh. 4. v. 24.* In de Waarheid, als
 eenen waaren God, en niet in Figuren: Zy
 moeten hem ook aanbidden in den Geest, dat is,
 op eene verheeye, Geestelyke, en verborge
 Wys, mits wy hen niet kunnen zien. Dus
 moeten *Christi* Woorden ook in de Waarheid,
 en niet in Figuren, of op eene figuurlyke
 Wys worden genoomen; *Christi* Woorden zyn
 Geest, en moeten dus in eenen Geestelyken,
 verheven, en verborgen Zin worden verstaans
 en dus eeten wy *Christi* Lichaam niet op eene
 grove, vleeschelyke en tastelyke Wys, gelyk
 als

als wy het Vlees der Dieren eeten; maar wy eeten het op eene geestelyke en verborge Wys, mits wy hem in het Sakrament des Altaars niet kunnen zien; maar in den Geest en de Waarheid geloven, dat hy'er waarlyk en wezentlyk tegenwoordig is, niet met het Vlees alleen, maar met den Geest, die levendig maakt, zeggende met den H. Petrus; *Heere tot wien zullen wy (anders als tot u) gaan; gy hebt de Woorden des eenwigen Levens.* Joh. 6. 7. 69. en dus geloven wy ook, dat hy zodanig als hy'er tegenwoordig is, dus ook door ons in de Waarheid, en niet in Figuren genoomen en genootten word. Het is Tyd, dat ik tot myn Uittreksel keere.

Twaalfde Eeuw.

Tanchelinus (*Petrus de Bruis*, en *Hendrik een afvallige Munnik*, Hoofden der Albigenzen) *Arnoldus van Bresse*, *Petrus Abailardus*, *Gilbertus de la Porrée*, de *Apostolyken*, en de *Waldensen* waren de voornaamste, die de Kerk in deze Eeuw door haare Dwalingen ontrusteden.

Tanchelinus was een zeer godloos Man, die in de twaalfde Eeuw tot *Antwerpe* leerde, dat *Jesus Christus* het Ampt der Bischoppen, en Priesters niet ingezet hadde; en dat de Genieting van het Sakrament des Altaars geenzins dienstig was tot de Zaligheid. Hy voerde het allerchandelyste Leven, en verleide byna de geheele Stad van *Antwerpe*. De Heilige *Norbertus* Stichter van de Geestelyke Ordre der Reguliere Kanunniken van *Premonsfryt*, en volgens

- volgens Aards-Bifchop van *Maagdeburg* be-
 ftreed die Kettery, en bragtze haast ten onder.
191. *Petrus de Bruis*, en de afvallige Munnik
Hendrik waren de Hoofden der Albigenfen,
 dus genaamt, om datze zich voornamentlyk
 door het Bisdom van *Albi* in *Opperlanguedocq*
 verspreidden. Zy voegden de meeste Dwalingen,
 welke de Kalviniſten belyden, by die van
 de Manicheen. *S. Bernardus*, en *S. Dominicus*
 ſtreeden kloekmoediglyk tegens de gemelde Ketter-
 ters, die door verſcheide Concilien, en onder
 anderen ook door de algemeene Lateraante
 Kerk-Vergadering in 1215. onder Paus *Inno-*
centius III. te *Rome* gehouden, verdoemt
 wierden.
192. *Arnoldus van Bresse*, een afvallig Geestelyke
 leerde verſcheide Dwalingen aangaande het
 Sakrament des Altaars, den Doop, en den
 Geestelyken Staat. Hy wierd wederlegt door
S. Bernardus, en veroordeelt door het voorze-
 Lateraante Concilie.
193. *Petrus Abailardus* was Leeraar in de Phi-
 loſophie op de Univerſiteit van *Paris*. Hy viel
 in eenige Dwalingen ten Opzigte van de H.
 Drievuldigheid, doch hy herriepze, en leidde
 vervolgens een ſtichtelyk Leven.
194. *Gilbert de la Porrée* leerde inſgelyks eenige
 Dwalingen aangaande de H. Drievuldigheid,
 doch hy herriep dezelve op het Concilie, twelk
 in 1148. te *Rheims* gehouden wierd.
195. De Waldenſen zyn haare Opkomst ſchul-
 dig aan een Koopman van *Lion*, genamnt
Waldo, of *Valdo*. Men noemt hen anderzint
 de *Armen van Lion*, mits zy uiterlyk eene groote
 Armoede lieten blyken. Zy onderſtonden zich
 te leeren, zonder datze gezonden wierden
 zynde

zynde altemaal Leeken. Vervolgens leerden zy verscheide Dwalingen, waarvan zommige geleeken na degeene, welke de Protestanten naderhand geleert hebben. Doch onder hen- zelve waren zy ten Opzigte van zeer veele gewigtige Artykelen verdeelt. *Reimerus*, die met haars Kettery besmet was, bekeerde zich, wierd een Dominicaan of Preekheer, en schreef tegens dezelve. Zy wierden ook ver- doemt door de algemeene Laateraansse Kerk- gadering, onder Paus *Innocentius III.* Dus verre de Catechismus.

Eerste Aanmerking.

196. Uit het Verhaal van de voorsz. Ketteryen zien wy, hoe wonderbaarlyk God de Heere zyne Kerk altoos bewaart, en by het opkoo- men van nieuwe Ketteryen, telkens dappere Mannen verwekt heeft, die dezelve steeds heb- ben verdedigt. Hetzelfde hebben wy ook voornamentlyk ten Tyde van *Luther* en *Kalvyn*, en ook noch later by het opkoomen van de Jansenistery gezien; en wy zullen het zien tot aan het Einde der Weereld, mits *Hemel en Aarde zullen vergaan, maar niet Gods Woord*, *Math. 24. v. 35.* Noch zyne Belofte, die hy aan zyne Kerk gedaan heeft. (a)

Tweede Aanmerking.

Wat de Waldensen betreft, de Ruiter wil met hen bewyzen, (b) dat zyn Geloof oud is. "Waar

(a) *Math. 16. v. 18. en Math. 28. v. 20.*

(b) In zyn grondig Onderwys Pag. 22.

" Waar lange Tyd te vooren geweest zyn de
 " Waldensen (zegt hy) die ook dezelve
 " Leere gehad hebben ; maar zy hebben
 " moeten doen gelyk'er Staat. *Apocal. 12.*
 " *ÿ. 7.* De Text , welken de Ruiters daar
 aanhaalt , luid dus : *En daar is Kryg gewor-*
den in den Hemel : Michaël en zyne Engelen
krygden tegen den Draak ; ende de Draak streef,
en zyne Engelen. Waarom mag de Ruiters ook
 niet het volgende achtste Vaars aangehaalt
 hebben ? Hetzelve luid als volgt : *Maar zy*
hebben niet vermoogen , noch haare Plaats en is
niet meer gevonden geworden in den Hemel. Ook
 hadde hy noch wel moogen aanhaalen het vol-
 gende negende Vaars , 'twelk dus luid : *Ende*
hy is geworpen de groote Draak , de oude Slange ,
die genaamt word de Duivel , en de Satan , die
die geheele Weereld verteid , ende by wierd op de
Aarde geworpen , ende zyne Engelen zyn met hem
geworpen. Doch wat komt des Ruiters Text
 by de Waldensen te pas ? Waren de Walden-
 sen dan *Michaël* en zyne Engelen ? Wanneer
 mag dat Volk dan in den Hemel geweest
 zyn , en aldaar gestreeden hebben ? Wie
 mag doch de Draak zyn , waarmede zy hebben
 gestreeden ? Zou dat wel de Paus van Rome
 wezen ? Doch de Apostel en Evangelist *Johan-*
nes spreekt zulks tegen , en zegt , dat het de
 Duivel is. Hebbenze met dien Draak op de
 Aarde gestreeden , dan hebbenze niet zo kloek-
 moediglyk gestreeden als *Michaël* en zyne En-
 gelen ; want zyne Plaats word noch op de
 Aarde gevonden , en is by gevolg noch niet
 overwonnen , voorondersteld , dat de Paus de
 Draak zoude wezen. Indien hy ook al na des
 Ruiters Waan mogt overwonnen zyn , op wat

voor eene Aarde is hy dan met zyne Engelen
geworpen? Als hy is overwonnen, dan moet
hy immers, indien de Ruiters Gods Woord wil
staande houden, uit de Plaatzte daar hy was,
en overwonnen is, van boven neer geworpen
zyn op eene andere Plaatz, daar hy de geheele
Weereld verleid. Wat mag dat nu wel voor
eene Plaatz wezen? Doch het is den Ruiters
even veel, of zyne Texten voegen of niet,
slechts te vrede zynde, dat hy veele Texten
bybrengt. Ik laat hem dan alhier met den
Draak worstelen.

Ondertuschen kan ik niet zien, dat het eene
goede Preuve is, dat de Ruiters de Oudheid
van zyne Religie met de Waldensen bewyzen
wil, mitsze alsdan niet ouder zoude wezen,
als ses of zeven Eeuwen, en dus veel jonger
als de Rooms-Katholyke Religie, welke ten
Tyde van de Waldensen de gansche Weereld
door bloeide; en dat konde in een Jaar niet zyn
geschied. Dit meene ik, heeft geen verder
Bewys nodig.

Van de Waldensen zullen wy nader sprec-
ken ter Gelegenheid van de Huffiten, en on-
dertuschen met ons Uittreksel uit den Cate-
chismus van *Montpellier* voortgaan.

Dertiende Eeuw.

De Albigenzen, van dewelke wy reets ge-
sprooken hebben, ontroerden de Kerk noch al
in deze Eeuw. Daar ontstonden wel noch
eenige andere Secten, doch die wierden haast
gesmoort. Zodanig zyn onder andere degeene,
waartoe de Abt *Joachim* Gelegenheid gegeven
hadde,

hadde , en die van de Circumcellianen in Duitsland , alsmede die van de Flagellanten , van de Fratricelli , en van de Beguarden en Beguinen.

198. De Abt *Joachim* viel in eene Dwaling ten Opzichte van de H. Drievuldigheid , doch die wierd in de algemeene Lateraauſe Kerk-Vergadering van het Jaar 1215. veroordeelt.

199. De *Circumcellianen* leerden onder anderen , dat het Sakrament , 'twelk ymand in den Staat der Ongenade uitdeelde , nietig was , en geene Uitwerking hadde. Zy vernieuwden ook noch eenige andere Artykelen van de Donatiffen.

200. De Sefte der *Flagellanten* begon met eene byzondere Devotie , en wierd eindelyk eene Kettery. Zy ontblooteden zich tot aan den Gordel , en geffelden zich tot op het Bloed , waardoor zy veele Zondaren bekeerden. Doch eindelyk dreeven zy de Zaken zo ver , dat zy voorgaven , dat niemand Vergeving van zyne Zonden konde erlangen , ten zy hy in haar Brooderschap trad. Ja zy biechteden , en abfolveerden elkander , ſchoon zy Leeken waren. De vermaarde *Gerſon* , Kancelier der Univerſiteit van *Paris* , heeft die Sefte wederlegt.

201. De *Fratricelli* , *Beguarden* en *Beguinen* hadden tot haare Hoofden eenige afvallige Munniken , die onder den Schyn van Heiligheid een godloos Leven leidden. Haare Dwalingen , die zy van de Manicheen en Albigenſen hadden ontleent , kwamen in veele Stukken overeen met die van de *Quietiffen*. Zy zyn verdoemt in de algemeene Kerk-Vergadering van *Vienne* in 1311. onder Paus *Clemens* gehouden. Dus verre de Catechiſmus.

Eerste Aanmerking.

Zie daar , hoe dat Gods Kerk zich altoos heeft laten aangelegen zyn de Ketteryeu te verdoemen , en na haar uitterste Vermoogen uiteroeien , en dus *Christi Ryk* in zynen Staat en Bloei te houden. Wat godlooze Menschen zyn het dan niet , die 't Hoofd van de Kerk voor eenen Vyand van *Christus* , en voor eenen Anti-Christ durven schelden ?

Tweede Aanmerking.

De Sectarifen van deze zo wel als van de voorgaande , en volgende Eenwen strekken ons tot een levendig Voorbeeld , tot wat Buitenspoorigheden , en Godloosheden de Menschen kunnen vervallen , wanneer zy het Gezag der Kerk eenmaal met Voeten tredende , den Bybel na haar eigen Welgevallen uitleggen ; zynde tot noch toe geen een Ketter opgestaan , die , hoe verfoeielyk zyne Leere , en hoe godloos ook zyn Leven mog zyn geweest , zyne Onderneemingen niet met de schoone Koleur van Gods Woord heeft zoeken aantestryken. Waar koomen zo veele hondert Ketteryen , die van den Tyd der Apostelen , of tot nu toe ontstaan zyn , anders van daan , als uit de Herffen der eigenzinnige Geesten , die Gods Woord na haare eige Inbeeldingen draaien , en verdraaien ? Wat is de Oorzaak , dat men in Holland in yder Stad , Dorp , ja Huisgezin zo veele Religien vind , als 'er Hoofden worden getelt ? De Ondervinding heeft my geleert , dat de eenigste Oorzaak daarvan is , omdat yder een den

den Bibel voor de eenigste Richtsnoer van zyn Geloof houd. Degeene, die slechts heeft leeren lezen, verbeeld zich, dat hy den Bybel zo wel verstaat als zyn Vader, als zyn Buurman, en zelfs als zyn Predikant. Een Student die de laage Scholen naauwelyks doorgekroopen is, waant, dat hy den H. Geest zo wel ontfangen heeft als een Hoog-Leeraar der Universiteit van *Leiden*, en dat hy by gevolg Gods Woord zo wel verstaan en uitleggen kan als die. Een Predikants-Wyf, Dochter, en Dienste-Maagd, *gehoort* hebbende, dat Gods Woord klaar is, verbeeld zich zulke klare Oogen te hebben, om den Bybel, en den Zin van de Bybel-Spreuken zo wel te doorzien, en te doorgronden, als de Predikant zelf, ja als een geheel *Synode van Dortrecht*. Daarby komt dan eene onverdraagelyke Verwaandheid en Hartnekkigheid; invoege datze tenoenemaal onbekwaam worden eene gezonde Leere aanteneemen, en dat *God haar aan eenen verkeerden Zin overgeeft*. Rom. 1. v. 28. Daaruit zyn tot nu toe, helaas! alle de Ketteryen ontstaan, en alle Onheilen in Gods Kerk, en het eeuwig Verderf van zo veele Millionen van Menschende voortgekoomen. Ik gelove dat, indien de Predikanten het noch eens hadden te doen, zy zouden de Reformatie op eenen anderen Voet beginnen, en aan hunne Onderhoorige andere Beginselen, en Grond-Regelen inboezemen, om zich wat meer Gezag te geven, en zich te ontslaan van alle de Mocielykheden en Verdrietelykheden, die zy thans moeten uitstaan; maar het is te laat, en zy moeten nigmaal in eenen zuuren Appel byten. Zo droef is haare Predikatie niet geëndigt, of de Predikant

kant ziet zich van eene Meenigte van Bybel-Zusters en Broeders omringt, die hem, als hy den eenen of den anderen Text niet na haar Genoegen heeft uitgelegt, geen Kleintje over den Heckel haalen. En koomen die Zusters en Broeders dan tegens den Avond in haare zogenaamde *Oeffeningen* (c) by elkander, dan moet de arme Predikant eerst Haair laten. Daar worden alle zyne Woorden gezift; daar worden alle zyne aangehaalde Spreuken nagezien, en daar word de arme Slokker zodanig uitgestreeken, dat geen Hond een Stuk Brood van hem neemen zoude. De Predikanten zien die Zaak ook met bedroefde Oogen aan, voornamentlyk degeene, die niet veel van de *Fyne* Zusters en broeders, en haare Oeffeningen houden; zy zouden het ook gaarn, zo als ik meermalen uit haaren eigen Mond vernoomen heb, op eenen anderen Boeg wenden; maar het is te laat. Ik hervatte den Draad van myn Uitreksel.

Veertiende Eeuw.

De Turlupins, *Raymondus Lullus*, en *Wiclef* zyn de voornaamste, die de Kerk in deze Eeuw hebben ontruft.

De Turlupins waren zeer godlooze Menschen. Zy dreeven, dat het inwendige stille Gebed,

M

(c) *Oeffeningen* zyn niets anders als Byeenkomsten van Mans- en Vrouws-Personen in Holland, die zich vor vroem- en godvruchtiger houden als haare Gereformeerde Medebroeders en Zusters, en die daarom *Fynen* worden genaamt. In die Byeenkomsten oeffenen zy zich in het disputeren, en daarom noemt menze *Oeffeningen*. Doch daarin gaathet dus toe, zo als ick gezegt heb; het overige zal ik zwygen.

Gebed, 'twelk met de Gedachten geschied, alleen goed. Die infame Secte wierd haast door de woereldlyke Overigkeid uitgeroeit, mits degeene, die men betrappen konde, ten Vuure gedoemt wierden.

203. *Raymondus Lullus* schreef onderscheide Boeken, waarin eenige Dwalingen tegens de Allerheiligste Drievuldigheid vervat waren. Doch hy hadde zich dienaangaande aan de Uitspraak der Kerk onderworpen, en was by gevolg geen Ketter. Hy was gebooren op het Eiland *Majorca*, en, zo men meent, in de Ordre van den H. *Franciscus* getreden, en eindelyk in *Africa* om het Geloof ter Dood gebracht.

204. Doch daar is noch een andere *Raymondus Lullus*, die eerst een Jood geweest, en daarna een Christen geworden is. Dees heeft verscheide Boeken van de Chimie en Toverkunde geschreeven, en dezelve met duizend Dwalingen en Buitenspoorigheden vervult. Degeene, die gaarn Goud wilden maken, en zich op de *Cabale* toelaggen, houden dien *Raymondus Lullus* voor een groot Meester.

205. *Wicief*, geboortig uit Engeland, Priester en Pastoor in 't Bisdome van *Lincoln*, leerde verscheide Dwalingen tegens *Jesus Christus*, tegens de Kerk, en tegens de Sakramenten. Hy vernieuwde eenige Dwalingen van de Doornatisten, en was in zommige Stukken de Voorlooper van *Kalvyn*. Ik zeg: In zommige Stukken, mits hy het Sakrament des Vormfels niet verwierp, noch die van de Penitentie, en van het laatste Olyfel, noch de Misse, noch de Aanroeping der Heiligen, noch de Vereering der Beelden. Zyne Dwalingen wierden door verscheide Concilien, en eindelyk in 1414 door

door de algemeene Kerk-Vergadering van *Con-*
stans verdoemt. Dus verre de Catechismus.

Eerste Aanmerking.

206. Ik heb UE. hiervoor beloofd te toonen, dat noch de Gereformeerde, noch eenige andere Predikanten ooit in Staat zullen wezen om eenen Sabelliaan of eenig ander Antitrinitaris, uit de H. Schrift alleen te overtuigen, dat'er eene Drievuldigheid is. Ter Gelegenheid van *Raymondus Lullus* en eenige andere, die ontrent dat Geheimenis in Dwaling gevallen zyn, zal ik hier myn Woord houden.

Ik vinde in een Hoogduits Boekje (*d*) de volgende Zamenpraak, die uitsteekend wel tot myn Voorneemen dient, en derhalven zal ik ze ten naasten by van Woord tot Woord vertalen, en hier inlassen.

*Zamenpraak tuschen eenen Katholyken,
eenen Lutheraan, eenen Gerefor-
meerden, en eenen
Sabelliaan.*

207. *Katholyke.* Ik heb onlangs een Sabellianns Boek gelezen, en ben daardoor in eenige Twyffeling geraakt ten Opzigte van het Geheimenis der Allerheiligste Drievuldigheid.

M 2

Luth.

(*d*) Zie R. v. Elfen S. J. *Stecht und Rechte* Pag. mihi 32. Dat gulde Boekje verdiende wel in de Nederduitsche Taal overgezet te worden, welke Moeite ik gaarn op my zelf wilde neemen, indien ik ymand wist die het wde drukken

Luth. Daar moet gy niet aan twyffelen, maar vast geloven, dat'er maar eene God is, en drie Personen.

Geref. Dat is het eerste Artykel van ons Christelyk Geloof, daar moet geen Mensch van afwyken.

Sabell. Hoor die twee niet aan, zy leeren niet wel. De waare Leere is, dat'er in God is eene Natuur, en eene Persoon: Doch dewyl de God veele Ampten en Eigenschappen heeft, zo heeft hy ook veele Namen. Een Vader en Schepper word hy genaamt, mits hy alle Dingen heeft geschapen: Een Zoone Gods, en Verlosser; om dat hy *Christum* op de Waereld gezonden heeft als eenen Verlosser: Een Heilige Geest; mits hy de Zielen door den Doop heiligt, en zuivert: Doeh deze Drie zyn eene Natuur, en eene Persoon.

Luth. Dat is eene godlooze, en onchristelyke Leere.

Geref. En rechtdraats tegens het Woord Gods aanlopende.

Sabell. Dat is eene heilige en waarachtige Leere, die de H. Schrift teneenemaal gelykvoermig is.

Kathol. Thans is het Vuur angeblazen, het zal wakker branden. Ik zal ondertuschen toezien, hoe dat deze drie met elkander zullen plukhairen, en met de H. Schrift op het Lyf gaan; doch het Einde zal by alle drie met eenen Gek verzegelt worden.

Luth. De Leere, welke de Goddelyke Drievuldigheid loochent, spreekt het Oude en Nieuwe Testament tegen. Zegt niet God de Heere in het Book *Genesis* Cap. 1. v. 26. Laat ons den Menschen maken na ons Beeltemis? Dat is

Is immers eene Raadpleeging van eenen niet alleen, maar van veelen; en by gevolg van de drie Goddelyke Personen.

Sabel. Gy raakt het Spoor byster, en maakt een kinderagtig Besluit. De Woorden: *Last ons maken*, enz. bewyzen geenzins de Veelvuldigheid van Personen, maar geven alleenlyk te kennen eene groote, en veelvuldige Autoriteit en Macht in eene, ik zegge, in eene eenige Goddelyke Persoon. Dus spreekt de Keizer: *Wy door Gods Genade*, enz. En nochtans is'er in den Keizer alleenlyk eene Natuur, en een Persoon. By groote Heeren vermag een zo veel, als veele andere.

Kathol. De Sabelliaan doet goed. Hy verstaat de Hoofze Kneepen; hy toont, dat hy meer Mentchen gezien heeft.

Sabel. Wat dunkt u, myn Evangelise Broeder, legge ik den Text niet vernuftig uit? Doch hoor noch een ander Antwoord. God spreekt in de aangehaalde Woorden, even als een Kunstenaar, of voortreffelyk Beeldhouwers wanneer zo een Kunstenaar een heerlyk Werk wil vervaardigen, spreekt hy tot zyne Knechts of Leer Jongers: Thans willen wy een Werk maken, dat zich zal durven laten zien: Het zal een Meester-Stuk wezen. Dus spreekt ook God, niet tot zynen Zoon, niet tot den H. Geest, maar tot de Engelen, dat hy het Kunst-Stuk van zyne Goddelyke Almacht scheppen wil. Eene diergelyke Raadpleeging heeft hy met de Engelen ook gehouden over den Ondergang des Konings *Achab*, zo als de H. Schrift getuigt 3. Reg. 22. v. 20. (in den Hollandschen Bybel 1. Reg. 22. v. 20.)

Kathol. Myn Lutheraan, gy moet hier uit de H. Schrift bewyzen, dat God spreekt tot den Zoon, en tot den H. Geest, en niet tot de Engelen, en dat het Woordje *Wy* een Onderscheid van Personen, en niet alleenlyk eene veelvuldige Authoriteit en Macht beteekent. Doch dartoe zult gy noch heden, noch morgen, noch ooit in Staat wezen.

Luth. Wat mengt gy u daarin? Ik zal den Sabelliaan wel vatten. Ik heb noch meer Spreuken.

Sabel. En ik heb noch meer Antwoord.

Luth. Wat zegt gy van de Spreuk *Iza. 6. v. 3. Heilig, Heilig, Heilig is de God der Heirscharen.* Wat word door het Woord *Heilig* drie maal herhaalt, anders aangetoont, als drie heilige Personen in de Godheid?

Sabel. Niet drie Personen, maar eene enkele, en dezelfde Goddelyke Natuur en Persoon. Op dezelfde Wys sprak de Hemelse Bruidegom, wanneer hy de uitmuntende Schoonheid van zyne Bruid wilde pryzen: *Zie, gy zyt schoon, myne Vrindinne*, zeide hy tot haar *zyt gy zyt schoon. Cant 4. v. 1.* Daarom bekent hy echter niet, dat'er eene dubbelde Persoon in zyne Bruid is, maar eene dubbelde en uitmuntende Schoonheid,

Kath. De Sabelliaan is Bybel-vast, en kan op eene aardige en spitsvindige Wys Schriftuur met Schriftuur verklaren.

Geref. Myn Heer Collega, laat doch het Oude Testament vaaren, en houd u by het Nieuwe, waarin het Geheimenis der Allerheiligste Drievuldigheid klaarder uitgedrukt word.

Luth. Ik volge uwen Raad. Bereid u thans tot den Stryd, Sabelliaan! nu zult gy haast onder

onder leggen. Hebtge het Evangelium *Johannis* wel gelezen?

Sabel. Meer als eens, en misschien dikwilder als gy.

Luitb. Begint *Johannes* niet met deze Woorden: *In den Beginne was het Woord, ende het Woord was by God?* Zie, het Woordje *By* maakt een Ondercheid tuschen den *Vaer*, en het *Woord*. Want hetgeeepe, dat by eene Zaak is, is geenzijs de Zaak zelf. Dus is myn Huis by u Huis, maar het is u Huis niet. Hy gaat voort, en zegt: *Ende het Woord was by God.* Zie, het Woordje *Was* geeft te kennen de Eenheid der Natuur. Dus hebben wy dan uit kracht van die Spreuk een Ondercheid in de Persoon, en eene Eenheid in de Natuur. By gevolg is de Zaak klaar.

Sabel. Houd I Gy moet geen Victorie blazen, voor dat gy de Zege behaalt hebt. Het Woordje *By* bewyft op de aangehaalde Plaats geenzijs een Onderscheid van de Persoon in het Goddelyk Wezen, maar een Onderscheid alleenlyk na onze Manier van denken, en spreken, omdat wy in God erkennen een veelvuldig Ampt, en eene veelvuldige Werking, en daarom noemen wy hem dan eenen *Vader*, en dan het *Woord*. Ik bewyze myne Leere vooreerst met een Voorbeeld der Natuur. De Wysgeeren leeren gemeenelyk, dat de Ziele des Menschen drie Vermoogens heeft, te weten, de Gedachtenis, het Verstand, en de Wil, en dat in de Ziele by de Gedachtenis is het Verstand, en by het Verstand de Wil. Desniettegenstaande zyn de schranderste Wysgeeren van gevoelen, dat de Ziele is een enkel Wezen, ja dat de Gedachtenis, het Verstand, en de Wil in der

Daad maar eene Zaak zyn, en maar eene Zelfstandigheid hebben. Voorts bewyze ik myne Leere uit andere Plaatzen der Schrift. *Job. 12. v. 13.* staat geschreevan: *By hem is Wysheid ende Sterkte.* Indien nu het Woordje *By* een Onderscheid der Personen te kennen gaf, zoumen in het Goddelyk Wezen reets vyf Personen hebben, te weten, den Vader, den Zoon, den H. Geest, de Wysheid, en de Sterkte; en alsdan zouden'er in God zo veele Personen wezen, als'er Eigenschappen, en Volmaakt-heden in hem worden gevonden, 'twelk nochtans geen Mensch, ik wil niet zeggen een Christen, toestaat.

Kathol. De Sabelliaan is my een aardige Kwant, en een rechte Bybel-Vos. Hy speelt met de Bybel-Spreuken, even als een Speelder met de Dobbelseenen in het Dambord. Begrypt het wel, gy Lutheraan, en gy Gereformeerde. Het Woordje *By* bewyst geen Onderscheid in God zelf, maar alleenlyk na onze Wys van denken, en van spreken; en vermits wy Gods Wezen, en zyne oneindelyke en ontelbaare Voortreffelykheden niet met een Woord kunnen uitdrukken, zo gebruiken wy veele Woorden, en het geheele Onderscheid bevindt zich alleenlyk in onze Gedachten en Redeneringen; maar by God is alles, zo wel Persoon, als Natuur, een Ding.

Geref. Broeder! wy moeten het Spel niet verlooren geven. Het zou de grootste Schand voor ons Evangelise wezen, indien wy het eerste Artykel van ons Geloof niet uit den Bybel bewyzen konden.

Sabel. De Zaak schikt zich, zy koomen allengskens tot Erkenntenis.

Geves. Ik waagel noch eene Kans met u. Wat zegt gy op de Woorden *Johannis*: Drie *Zynder*, die *Getuigenisse* geven in den Hemel, de *Vader*, het *Woord*, en de *Heilige Geest*: en deze *Drie* zyn een.

Sabel. Myn *Lutheraan*, wat dunkt u van die *Spreuk*?

Luth. Daar laar ik mynen *Broeder* mede vechten.

Kathol. Daar hebt gy gelyk, mits *Marten Luther*. uwe *Aards-Vader* dezelve uit Gods *Woord* gemonstert heeft; en by gevolg kunt gy u ook niet daarvan bedienen.

Sabel. Koom hier, koom hier met uwe *Spreuk*; en verneem myne *Uitlegging*. Het *Woordje Drie* moetge verstaan van drie *Ampten* Gods, maar niet van drie *Personen*. Ik bewyze het onwederleggelyk. Gy hebt by *Voorbeeld* eene *Dukaton* in de *Hand*, hoe veel *Guldens* zyn dat? Gy antwoord: *Drie*, welverstaande, niet na de *uiterlyke Gedaante* van eenen *Gulden*, maar na de *Waardye*, mits gy daarvoor zo veel kunt koopen als voor drie *enkelde Guldens*. Noch beter! Gy hebt in u *Lichaam* eene *Ziel*, die u doet voelen, groeien en verstaan, en nochtans is het maar eene *Ziel*, die met eene *drie dubbelde Kracht* en *Macht* begaaft is. Voorts. De *regerende Keizer* is *Graaf van Tyrool*, *Aards-Hertog van Oosterryk*, *Koning van Bohemen*, en *Keizer van het Roomse Ryk*: Dat is eene *veelvuldige Waardigheid* in eenen *Prins*, eenen *Regent*, eenen *Mensch*, eene *Natuur*, en een *Perfoon*: Dus, en niet anders, moet gy ten *Opzigte van God* redeneren. Daar is een *God*, eene *Natuur*, een *Perfoon*, en een *Heer*, die ge-

noemt word: *Vader* wegens de *Schepping* der *Weereld*: *Zoon*, mits hy de *Weereld* door *Christum* verlost heeft: *Heilige Geest*, omdat hy de *Zielen* door den *Doop* heiligt. Op dezelfde *Wys* zyn, wanneer *Christus* door *Johannes* gedoopt wierd, niet tegenwoordig geweest drie *Personen*; maar eene en dezelfde *God* van een *Wezen*; een *Perfoon* heeft haare *Tegenwoordigheid* op drierlei *Wys* te kennen gegeven, te weten, in *Christi* *Menschwording*, in de *Stemme* van den *Hemel*, en in de *Gedaante* van de *Duif*. *Marc. 1. v. 10.* Met een *Woord*; maar zynder *Drie* na de *Ampren*, maar niet na de *Personen*, en daardy zal ik het houden, tot dat men het *Tegendeel* uit den *Bybel* bewyft.

Kathol. Dat zult gy *Kalvinisten* en *Lutheraanen* in *Eeuwigheid* niet doen. Wel aan dan, zo betuige ik voor *God*, en de eerbaare *Weereld*, dat twee in den *Bybel* wel ervaare en beleeze *Mannen*, te weten, een *Lutheraan*, en een *Gereformeerde*, met enen *Sabelliaan* *gedisputeert* hebben; maar datze hem met alle haare *Schranderdheid* uit den *Bybel* alleen *geenzins* van eenige *Dwaling* hebben kunnen *overtuigen*. Ik betuige, dat zy uit den *Bybel* alleen niet hebben kunnen *bewyzen*, dat'er een *God*, en drie *Personen* zyn. Gy beide roept in het *Bos*, dat het *Woordje Drie* moet worden *verstaan* van de *Drievuldigheid* der *Personen*, en de *Sabelliaan* roept uit het *Bos*, dat men het moet *verstaan* van een *drievuldig Ampt*. Gy roemt, dat gy den *rechten Zin* van de *Schrift* hebt, en hy beweert hetzelfde. Hy zegt, dat uwe *inwendige Geest* een *zwarte Geest*, en een *Geest der Leugen* is, maar dat de *zyne een Geest der Waarheid* is, die hem van het *Tegendeel*

deel overtuigt. Wilt gy hem nu schelden, en voor een hartnekkig Hoofd uitmaken, welk zich niet wil laten leeren, zo zal hy u wederom schelden en zeggen, dat gy twee zeer onvernunftige, en herffenlooze Koppen zyt, mits gy den Zin der Schrift, welken hy u zeer vernuftiglyk, en op eene zeer verstaanbaare Wys heeft uitgelegt, niet wilt aanneemen, en dat gy denzelven tegens de Natuur, tegens alle de Grond-Regelen der Wysgeerte, en tegens alle de Regelen van het menschelyk Vernuft zonder eenige Nood verdraait, en raadbraakt. Wie zal nu om Gods Wille! die twee Partyen scheiden? Wie van haar heeft gelyk? Zy kraaijen en springen tegens elkander even als de Haanen, en niemand van hen word Meester.

Geref. Hei! Gy Katholyke zyt een rechte Weerhaan. Tegenwoordig helpt gy eenen Sabeliaan, daar gy nochtans geloof, wat wy geloven.

Cathol. Ik ben geen Weerhaan op eenen Tooren, die zich met alle Winden laat om-draaijen, maar dat zyt gy. Ik ben een Haan, die altoos Koning, en altoos mooi Weer kraait, dat is, de Waarheid; deze is het, die ik leere; deze is het, die ik verdedige.

Luth. Gy gebruikt immers dezelfde Spreuken, die wy gebruiken?

208. Wanneer ik ze gebruike, dan gelden ze, en dringen door, maar wanneer gy ze gebruikt, gelden ze niet met al. My komt hondert malen te binnen, wat zich met den Turksen Keizer *Amurathes* toegedragen heeft. Dees hadde gehoord, dat de Veld Heer *Schanderbeeg* eenen Zabel hadde, waarmede hy eenen vetten Os met eenen Slag den Kop konde afhouwen.

De Keizer begeerde den Zabel, en *Scanderbeeg* stond hem zyn Verzoek toe. *Amurathes* deed ten eersten voor zich koomen eenen Stier, gaf hem eenen Houw, en maakte ook eene diepe Wonde, doch sloeg geenzins den Kop af. *Amurathes* wierd daarover toornig, en schreef aan *Scanderbeeg* eenen Verwyf; dat hy hem den rechten Zabel niet hadde gezonden. De Veld Heer antwoordde: Ik heb uwe Majesteit den rechten Zabel wel toegesonden, maar niet den Arm. Dus gaat het u Lutheranen en Gereformeerden ook. Gy gebruikt met ons wel een en denzelfden Zabel, dat is, den Bybel; maar de Katholyke Arm ontbreekt u.

Geref. Wat is dat voor een Arm?

Kathol. Het is de waare en onfeilbaare Uitlegging der Schrift.

Geref. Hebt gy Katholyken dan dezelve?

209 *Kathol.* Ja die hebben wy, en wy zyn daarvan verzekert, en niemand anders als wy. Nu steekt de Ooren op, en merkt, hoe dat ik dezen Sabelliaan overtuigen zal. Hoorge wel Kaarel! Wie maakt u zo stout, dat gy de H. Schrift durft uitleggen van de Drieuldigheid der Ampten, daar nochtans de oude, Apostolyke en Katholyke Kerk, en alle de heilige Vaders van de eerste, tweede, derde, vierde, en volgende Eeuwen dezelve nitgelegd hebben van de Drieuldigheid der Goddelyke Personen? Weet gy niet, wat de heilige *Athanafius* in zyn oud *Symbolum* of Geloofs-Bekentenis in den Naam van de aloude Christenheid geschreeven heeft? (e) "Maar dit is het algemeen Christelyk Geloof (zegt de Vader) dat wy een eenigen

(e) *Athanaf.* Tom. 5. in *Symbol.* Pag. 469. Lit. F.

" eenigen God, en drie Personen in eene eenige
 " Godheid eeren. Dat wy de Personen niet
 " onder elkander mengen, noch het Goddelyk
 " Wezen verdeelen. Want het is eene andere
 " Persoon des Vaders, en eene andere des Zoons,
 " en eene andere des heiligen Geestes. Noch-
 " tans is de Vader, en de Zoon, en de H. Geest
 " een eenig God, evengelyk in Heerlykheid,
 " evengelyk in de eeuwige Majesteit."

Die *J*Geloofs Bekentenis heeft de gansche
 Kerk goed gekeurt. Wie heet u *O Sabellian!*
 dan Macht gegeven, dat gy tegens de geheele
 Christelyke Gemeente, tegens de zeventien
 hondert jarige Kerk, die door geene Dwaling
 van de Poorten der Helle kan overwonnen wor-
 den, die van den H. Geest geleert word alle
 Waarheid, by dewelke *Christus* als by zyne
 onbevleete Bruid blyven zal tot aan het Einde
 der Weereld; wie heet u, zegge ik, Macht
 gegeven, dat gy tegens die Kerk opstaat, en
 tegens die onoverwinnelyke en onseilbaare
 Leerneesterin der Waarheid stryd? Zulks
 heeft u God niet ingegeven, maar de Duivel,
 de Vader der Leugenen. Zie, met dezen Ka-
 tholyken Arm slaan wy met eenen Slag allen
 Ketteren het Hoofd af. De Autoriteit der
 Kerk, en haare Onseilbaarheid in het uitleg-
 gen der H. Schrift, is de Lancie, welke den
 Sabelliaan, en zynen ganschen Aanhang ter
 Aarde velt. Dus verre *R. P. Elffen*.

Op dezelfde Wys toont die geleerde en
 schrandere Jesuit in de twee volgende Zamen-
 spraken, (*f*) dat geen Protestant eenen Arriaan,
 en eenen Wederdooper uit de H. Schrift alleen

van

(*f*) Zie *R. P. Elffen Slechts und Rechts* Pag. m. 43. en 50.

van zyne Dwaling overtuigen kan; doch die
Zamenſpraken zyn te wydlöpig om hier mede
Plaats te vinden.

Nu kunnen de Proteſtanten nooit eenen Sa-
belliaan, of eenen anderen Ketter uit den Bybel
alleen bewyzen, dat hy dwaalt; zo is het im-
mers een loſſe Grond, dat zy de Geloofs-Ver-
ſchillen door Gods Woord alleen willen be-
liſſen.

Tweede Aanmerking.

210. Wat *Wicſel* aangaat, hy leerde veel Stuk-
ken tegens de Kerk, tegens den Geestelyken
Staat, tegens de Klooster-Geloften, enz. waar-
in de Proteſtanten hem wakker nagevolgt zyn,
en dus is haar Geloof in die Stukken zeer jong,
en het onze daarentegen zeer oud, mits *Wicſel*
zelf bekennen moet, dat'er al ten Tyde van
den H. *Augustinus* Kloosters geweest, en zulke
Geloften van God gedaan zyn. Doch wat hy
voor een zuiver Leeraar geweest is, blykt uit
de volgende Punten.

211. Hy leerde (g) Dat een Biſchop of Prieſter
in eene Dood-Zonde (merkt het wel, hy
maakte noch een Onderscheid tuſſchen de Zon-
den) onwettiglyk ordeneerde, conſacreerde,
en doopte: Dat God den Duivel moet ge-
hoorzaam zyn: Dat de Kerkelyken geene Goe-
deren mogten bezitten: Dat geene Geestelyke
Overigheid ymand mogt excommuniceren, ten
zyze alvorens wiſt, dat hy door God geex-
communiceert was: Dat de Onderdanen na
haar Goeddunken konden ſtraffen haare Hee-
ren, wanneer deze iets misdaan hadden:
Dat het Gebed niemand nut was: Dat men
geen

geene burgerlyke Contracten met eenen Eed mogt bevestigen; en zeer veele andere Buiten- Ipoorigheden, die de Gereformeerden en Lutheranen zelf verfoeien. Dus is *Wicief* niet gereformeert geweest, noch de Waldensen, van dewelke wy reets hebben gesproken, noch ook de Hussiten, van dewelke wy haast spreken zullen. En dewyl de Gereformeerden zich echter op de Luiden beroepen, om haare Religie oud te maken, zo kan UE. en yder bescheiden Lezer haast merken, waar de Hond hinkt. Ik keere tot den Catechismus.

Vyftiende Eeuw.

212. De Kettory der Hussiten is de eenigste, die in deze Eeuw vermaart geweest is; zyne dus geraamt na eenen zekeren *Johan Hus*, Priester, en Rector der Universiteit van *Praag*, Hoofd-Stad des Koningryks van Bohemen, die de Dwalingen van *Wicief* opentlyk leerde, en'er noch eenige andere byvoegde. De Lutheranen en Gereformeerden houden hem voor een van hunne Helden, en zelfs voor eenen Martelaar. Het is nochtans eene bekende Waarheid, zo als de Franse Predikant *la Rocque* zelf voelstaat (b) dat *Johan Hus* bestendig geloofte heeft aan de wezentlyke Tegenwoordigheid van *Jesus Christus* in het Sakrament des Altaars; aan de Transsubstantiatie; aan het Vagevuur; de Aanroeping en Vereering der Heiligen; de zeven Sakramenten der Kerk, en de Eere, welke men aan de Reliquien en Beelden der Heiligen schuldig is.

Hy

(b) Daus son Histoire de l' Eucharistie.

213. Hy wierd te gelyk met *Wicief* door de algemeene Kerk-Vergadering van *Konstans* veroordeelt, aan den weerdlyken Rechter overgelevert, en als een Aards-Ketter levendig verbrand.

214. *Hieronymus van Praag*, een Leek en Discipel van *Hus* hadde hetzelfde Lot. De Ketter hebben wegens die Executie veele Lasteringen tegens de voorsz. Kerk-Vergadering uitgesproeit. Doch de Waarheid is, dat de Ketter hun Woord niet hebben gehouden, en dat de weerdlyke Overigheid met hen volgens de Wetten gehandelt heeft. (i) Dus verre het Uittreksel uit de *Instructions Generales*, waerover wy voor het laast noeh eenige Aanmerkingen maaken zullen:

Tweede Aanmerking.

215. Daar ziet UE. en yder onzydig Mensch, wat de Hussiten voor Gereformeerden en Lutheranen zyn geweest. En desniettegenstaande durven de Predikanten roemen, dat haar Geloof oud is, en zulks om dat de Hussiten haar Geloof gehad hebben. De Ruitcr beroept zich immers in zyn *Grondig Onderwys* Pag. 22. op hen, en dus ook zyn groote *Molineus*, van wien hy zyne Wapenen, ik wil zeggen, zyne Leugenen en Lasteringen, ontleent heeft. Het is waar, zy leerden verscheide Artykelen, welke de Gereformeerden leeren. Doch daarom waren zy noch lang niet gereformeert, zo als uit het voorsz. Uittreksel blykt. Eilieve! Wat zou de Heer *Vesse* of de andere Predikanten in

(i) Vide *Aene Sylv* Cap. 26. Hist Bohem. P. *Alexander* Dissert. 7. sur l' Histoire Ecclesiast du 15. & 16. Siecle.

in Holland doch zeggen, indien ymand van
 hunne Mede-Broederen opstond, en opentlyk
 leerde, dat *Christus* wezentlyk in het Sakrament
 des Altaars tegenwoordig was; dat men aan
 een Vagevuur moest geloven; dat men de Hei-
 ligen mogt vereeren en aanroopen, en dierge-
 lyke? *Domini Velle*, en de gansche Hollandse
 Kerk zou hem immers voor eenen Ketter uit-
 kryten, en hem op haare Wys excommunice-
 ren, schoon hy ook den Paus van *Rome*, en de
 Papisten noch zo zeer gescholden, en voor hon-
 dert duizend Anti-Christen uitgemaakt hadde.
 Hoe kunnen dezelfde Predikanten dan zeggen,
 dat de *Hussiten* haar Geloof hebben gehad, daar
 zy de gemelde Artykelen van het Sakrament
 des Altaars, het Vagevuur, de Heiligen, en
 andere met de Rooms-Katholyken leerden?

Het is waar, in zommige Stukken koomen de
Hussiten met de Gereformeerden over een;
 doch deswegen is haare Religie niet oud, maar
 jong, ja piepjong, in Vergelyking met de Rooms-
 Katholyke Kerk;mits haare Leere nauwe-
 lyks drie Eeuwen haalen kan, en de Rooms-
 Katholyke Kerk in Tegendeel ontrent de ge-
 melde zo wel als alle andere Geloofs-Artyke-
 len dezelfde is, welke de Apostelen en hunne
 Opvolgers altoos tot dezen Tyd toe gehouden
 hebben. Daarenboven, gelykerwys geen Lu-
 theraan wil gereformiert zyn, schoon hy in
 veele Stukken met de Gereformeerden over-
 eenstemt; en gelykerwys een Gereformeerde
 het voor eene Smaad opneemen zoude, indien
 men hem eenen Lutheran noemde, schoon hy
 het in zommige Punten met de Lutheranen
 eens is, zo kunnen de *Hussiten* ook niet voor
Lutheranen of Gereformeerden doorgaan,
 N
 schoon

215. Schoon zy in zommige Artykelen met hen overeenkoomen. Dezelfde Bewys-Rede gold ook ten Opzigte van *Wiclef*; mits'er in gansch Holland geen Predikant zal worden gevonden, die desselvs Leere in alle Stukke aanneemt. Ten minsten zou de Staat hem wakker op de Dui- men kloppen, indien hy met *Wiclef* leerde, dat men de Overigheid, alsze misdaan heeft, na zyn Goeddunken straffen konde. Zie hier- vooren N. 215.

216. Buiten dien waren de Hussiten, na de Gewoonte van alle Ketteren, in zo veele Secten verdeelt, (k) dat ik van eenen Predikant wel gaarn verneemen wilde, welke van haar doch de opregte Gereformeerde Religie mogt hebben gehad.

Tweede Aanmerking.

217. De Waldensen, van dewelke ik reets hier- vooren N. 197. en 198. gesproken heb, leerden ook wel zommige Artykelen, die de Hussiten, en vervolgens ook *Wiclef* van hen schy- nen ontleent te hebben; doch geloof ik mede niet, dat een Gereformeert Predikant haare ge- heele Leere omhelsen zal, ten minsten niet opentlyk; want het zou hem kwalyk bekoomen. (l) Die Luiden leerden onder anderen, dat de Tyd onnuttelyk met Kerk-Zangen toegebracht wierd, en dat in de Hitte van de vleeschelyke Verzoeking alles toegelaten was. Na deze Leere hadde men voor eenige Jaren in Holland niet

(k) Vide *Sleidan.* Lib. 3. Pag. 33. 2. Nov. Edit. Pag. 57. cit. D. *Weislingero* in suo *Fris-Vogel* Pag. m. 325. & seq.

(l) Vid. *Prateoli* *Elench.* *Hæret.* Verbo: *Pauperes de Luf-*
dino Pag. m. 393.

niet nodig gehad, zo veel, Vuuren in den *Haag* en andere Steden te ontsteeken, en zo veel *Sodomiten* te verbranden. Voorts leerden zy, dat de *Priesters* (by gevolg ook de *Gereformeerde Predikanten*) moesten arm zyn, en alleenlyk met *Aalmoezen* te vrede wezen, en dat geen *Rechter* ymand tot eenige *Straf* mogt veroordeelen; tot *Bewys* van die *Leere* bybrengende de *Spreuk Matthaei 7. v. 1. Oordeelt niet, op dat Gylieden niet geoordeelt word.* Dus wisten die *Lui* den *Bybel* zo wel als de *Predikanten* na haaren *Zin* uitleggen; en mits zy na des *Ruiters* *Waan* gereformiert zyn geweest, zo zullen zy immers ook den rechten *Zin* daarvan achterhaalt hebben. Doch laat ons met haare *Leerstukken* voortgaan. Zy dreeven, dat het den *Christenen* nooit geoorlooft was eenen *Eed* te doen, en dat geen *Rechter* ymand daartoe konde dwingen; dat een volkoomen *Man* niet behoorde te arbeiden; dat eene *Geestelyke* en *Weereldlyke* *Overigheid* alle haare *Jurisdiftie* verloor, zo haast alsze maar eene *Dood-Zonde* beging, enz. Waren dat *Gereformeerde* *Stellingen*? En durft men noch stoutelyk zeggen, dat die *Luiden* gereformiert zyn geweest?

Derde Aanmerking.

218. Daar heeft *UE.* nu gezien, wat *Wicief*, de *Waldensen*, en de *Huffiten*, van alle dewelke de *Gereformeerden* zulken *Ophef* maken, voor *Luiden* geweest zyn. Daar heeft *UE.* zo wel als uit alle de andere *Deelen* des *Uittrekfels* uit de algemeene *Onderrechtingen* van den *Catechismus* van *Montpellier* gezien, waar de *Gereformeerden* hunne *Geloofs-Artykelen* van

daan gehaalt hebben. Wat zal men nu daaruit besluiten? Niets anders als dat zy alle de oude beschimelde, mufte, rotte, en stinkende Voden, Brokken, en Stukken van de in elke Eeuw verdoemde Ketteryen, by elkander geraapt, en daarvan eenen nieuwen Bedelaars-Mantel, een bedelagtig Geloof meene ik, vervaardigt, en denzelven met den uitterlyken Schyn van Gods Woord bedekt hebben. Het is, en blyft dan waar, dat haar Geloof piepjong, en het onze in Tegendeel zo oud is als de Apostelen, en de eerste Kerk.

Hiermede zal ik het voor deze Reis by myne Aanmerkingen laten beruften, en den Draad van dezen Brief hervatten:

Verfolg dezès Briefs.

§. I.

Van het Verbranden van Johan Hus en van Hieronymus van Praag.

219. Dewyl de Ruitcr op de hiervoooren aangehaalde Plaats (m) klaagt, of, om beter te zeggen met zynen *Molinæus* liegt, dat *Johan Hus* en *Hieronymus van Praag* tegens het Vrygeleide des Keizers te *Konstans* verbrand zouden zyn, zo zal ik, om allen lasterenden Predikanten en Schryveren den Mond te stoppen U. E. kortelyk zeggen, wat'er van de Zaak is.
220. De Keizer, die het Vrygeleide aan *Johan Hus* gegeven hadde, was *Sigismundus*, doch tegent